BU SAYIDA

- DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİ
  Halit ÇELENK
- «TÜRKİYE KÖY İLKOKULLARI HAKKINDA RAPOR - 1952»
  Niyazi ALTUNYA
- ALMANYA'DA FAŞİZMİN İKTİDARA GELİŞİ
  Mustafa DEMİR
- ALMANYA'DA YABANCI İŞÇİ ÇOCUKLARININ EĞİTİM VE DİL SORUNLARI
  Yılmaz ELMAS
- AĞIT
  Kemal BURKAY
- BİZİM ORALARDA
  Abdülkadir BULUT
- GÖZLERİNİ SEVDİĞİM
  Mustafa B. GÜNEŞ
- MESTAN USTA
  Celâl ÖZCAN
- OYUNUN İÇİ
  İbram ERDEM
- DERGİ VE GAZETELERDE
  Mehmet BAYRAK
- OLAYLAR - HABERLER

Yeni Toplum

TÖB-DER'in AYLIK EĞİTİM BİLİMve SANAT DERGİSİ

TEMMUZ 1976 ● YIL : 1 ● SAYI : 8

TÖB-DER adına sahibi : **Cemil ÇAKIR** ● Sorumlu Müdürü : **Rüştü APAYDIN** ● Fiyatı : 5 Lira ● Abone : Yıllık 50, altı aylık 25 Lira ● Adres : Gazi Mustafa Kemal Bulvarı 14/1 Demirtepe - Ankara ● Tel: 174927 ● Dizgi-Baskı-Cilt: ÇARK Matbaası

Devlet Güvenlik Mahkemeleri *

Halit ÇELENK

Çağdaş Hukukçular Derneği
Genel Başkanı

Devlet Güvenlik Mahkemlerinin niteliğini, kuruluş amacını ve ceza adaleti açısından hukukumuza getirdiklerini anlıyabilmek için önce kimi kavramları, kalın çizgileri ile de olsa, açıklamakta yarar görüyoruz. Konuyu aydınlığa kavuşturabilmek için «Güçler Ayrılığı», «Mahkemelerin Bağımsızlığı», «Hakim Teminatı», «Tabii Hakim-Olağanüstü Mahkeme» ve «Savunma Hakkı» üzerinde kısaca durmak gerekmektedir.

1. Güçler Ayrılığı

Sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalar, insanın temel hak ve özgürlük mücadelesinin sınıflı toplumlarda başladığını göstermektedir. Bu, temelde bir sınıf mücadelesi olup tarih boyunca, toplumdan topluma değişik biçimler alarak süregelmiştir. Sınıflı toplumlarda, adları ne olursa olsun yönetimi elinde bulunduran siyasal iktidarlar, belli sınıflar adına ve bu sınıfların çıkarlarını korumak amacı ile **yasama, yürütme** ve **yargı** güçlerini ellerine geçirmişler ve kullanmışlardır. Bu güç ve yetkilerin

---

* TMGT tarafından İstanbul'da düzenlenen «Güncel Hukuk Sorunları» konulu sempozyuma sunulan tebliğin özetidir.

tek elde toplanması, zulmün, istibdadın ve keyfiliğin kaynağı olmuştur.

Constitutionalisme'in (meşrutiyetçilik) babası sayılan ünlü Fransız düşünürü Montesquieu bu konuda şunları söylemektedir:

«İktidar güçlerinin tek kişi veya organda toplanması zulmün kaynağıdır. Bu tür yönetimlerde iktidar kötüye kullanılmaktadır. Bunu önlemenin yolu, iktidarın iktidarı durdurmasıdır. Bu nedenle iktidarı bir güç ve yetki olarak parçalara bölünüz. Bölünen bu güçlerin her birini bir organa veriniz. Organlar bağımsız olarak bu güçleri kullansınlar. Bu organlar arasında bir denge kurunuz. Böylece güç gücü durduracak, güçler arasında dengeli bir düzen sağlanmış olacak ve bu yolla kişinin doğal hak ve özgürlükleri güvenlik altına alınmış olacaktır.» (Yasaların Ruhu. 1748)

İşte Montesqieu'nün, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek elde toplanmasının doğurduğu sakınca ve tehlikeler karşısında hukuk yönünden gösterdiği çözüm «Güçler Ayrılığı İlkesi» olmuştur. Siyasal iktidarların tüm devlet güçlerini ellerinde tutmalarına yani «Güçler Birliği» ilkesine ilk karşı çıkanlar John Locke ve Montesqieu'dür.

Bu ve benzeri düşünce ve gerekçelerle 18 ve 19. yüzyıllarda, devlet yönetiminde yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılması (Güçler Ayrılığı), bu yetkilerin ayrı ayrı organlara verilmesi, ayrı organlar tarafından kullanılması ve böylece «keyfilik»in önlenmesi hukuk ve siyasal bilim uzmanlarınca önerilmiştir.

1789 Fransız burjuva demokratik devrimini izleyen günlerde Ulusal Meclis tarafından yayınlanan «İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi»nin 6. maddesinde yeralan:

«Vatandaş haklarının güven altına alınmadığı ve kuvvetler ayrılığının sağlanmadığı bir toplumda Anayasa yok demektir.»

Sözleri, bu alandaki gelişmelerin bir ürünü olmuştur. Güçler Ayrılığı ilkesi giderek kamu hukuku alanında benimsenmiş, özellikle «yargının bağımsızlığı» konusunda önem kazanmış ve daha sonra da anayasalarda yeralmıştır.

Güçler ayrılığı ilkesi kısa zamanda Avrupa ve Amerika'ya yayılmış ve bu ülkelerde benimsenmiştir. 1784 yılında İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde yeralmıştır. 1787 yılında Amerikan Anayasası, Güçler Ayrılığı ilkesini devlet kuruluşuna esas almıştır. Daha sonra bir çok ülkelerin anayasaları da bu ilkeyi benimsemiştir. Çağdaş Kamu hukuku, Anayasa hukuku bu ilkeye önemli bir yer vermiştir. Günümüzün anayasalarında değişik biçimlerde uygulanan bu ilkeye, **«iktidar freni»** denilen ve keyfilikleri ön-

leyen tedbirlerin en önemlisi ve siyasal özgürlüklerin kaynağı gözü ile bakılmaktadır.

Sayın **Prof. Dr. Münci Kapani,** «Kamu Hürriyetleri» adlı yapıtında güçler ayrılığı konusunda şunları söylemektedir:

«... Ancak, bu prensibin, dün olduğu kadar bugün de önem ve değerinden hiçbir şey kaybetmiyen bir yönü vardır ki, o da yargı organının diğer organlar karşısında bağımsızlığıdır. Gerçekten, yargı organının —yani mahkemelerin— siyasi organların her türlü etkisinden uzak bulunması ve onlara karşı tam bir bağımsızlığa sahip olması, demokratik rejimin temel şartlarından birini teşkil eder. Montesqieu'nün bu konuda söyledikleri, bugün hiç şüphe yok ki aynı tazelikle tekrarlanabilir. Mahkemelerin, yasama ve yürütme organlarından ayrılmadığı ve hakim teminatının gerçekleştirilmediği yerlerde, hürriyetlerin güvenlik altında olduğundan söz etmek de imkânsızdır. Devlet kudretinin sınırlandırılması kamu hürriyetlerinin etkili olarak korunmasını sağlamak için **mahkemelerin özellikle yürütme organı karşısında bağımsızlığının sağlanması gerekir. Kuvvetler ayrılığı prensibinin bugün için bütün önem ve ağırlığı bu noktada toplanmaktadır.»**

«Güçler Ayrılığı» ilkesine göre, yasama, yürütme ve yargı yetkilileri ayrı bağımsız organlar tarafından kullanılacak ve özellikle yargı yetkisini kullanan organlar yasama ve yürütme organlarının etkisinden uzak, tamamen bağımsız çalışacaktır. Yasama yetkisini, yasama organı yani parlamento, yürütme yetkisini yürütme organı yani hükümet ve yargı yetkisini de mahkemeler kullanacaktır.

Güçler Ayrılığı ve bu arada Yargının Bağımsızlığı, hukuk alanında, çetin sosyal mücadelelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. **Buch,** Güçler Ayrılığı'nın önemini açıklamak için **«Ceza Adaleti kimin elinde ise iktidar ondadır»** demektedir. Bu sözler Güçler Ayrılığı'nın ve giderek yargının yasama ve yürütme gücü karşısında bağımsızlığının, önem ve sorumluluğunu açıkça göstermektedir.

2. Mahkemelerin Bağımsızlığı

Çağdaş anayasalar ve bu arada 1961 Anayasası «Mahkemelerin Bağımsızlığı» ilkesini kabul etmiştir.

«Yargı yetkisi, Türk Milleti Adına bağımsız mahkemelerce kullanılır» (Anayasa Madde 7).

«Hakimler görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna, hukuka ve vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler.» (Anayasa Madde 132/1).

Bu maddenin gerekçesinde de şöyle denilmektedir:

«Anayasa tasarısının kabul ettiği temel prensiplerden birisi yargı görevinin bağımsızlığıdır. Yargı organlarının kuruluşu, yetkileri, hakimlerin özlük işleri bu temel prensipten hareket edilerek düzenlenmiştir. Maddenin 1. fıkrasında hakimler hakkında bu esas ifade edilmiş ve diğer taraftan hakimlerin verecekleri hükümlerde Anayasaya ve kanuna istinat edecekleri belirtilmiştir. Hakim hüküm verirken objektif kaidelerden başka hukuk prensiplerini de nazara alacaktır ve delillerin takdirinde ve bunun sonunda hükme varışında vicdani kanaatine göre hareket edecektir.

«Tasarının sekizinci maddesinde Anayasa hükümlerinin yargı organlarını bağlayan «Doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kuralı» olduğu yazılıdır. Bu hale göre hakim, bir kanunu tatbik ederken onun Anayasaya uygun olup olmadığını her zaman nazara alabilecektir ve tasarının 152. maddesinde yazılı olduğu şekilde hareket edebilecektir.

«Hiç bir organ, makam, merci veya kişi tarafından «Yargı yetkisinin kullanılmasında» hakimlere ve mahkemelere müdahale edilememsi esası da yargı görevinin bağımsızlığı prensibinin neticelerindendir.»

Yani yargı yetkisinin serbestçe kullanılabilmesi için mahkemelerin bağımsızlığı esastır. Mahkemelerin bağımsızlığını sağlamak için de Anayasa şu hükmü getirmiştir:

«Hiç bir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. (Anayasa Madde 132/2).

Demekki **mahkemelerin bağımsızlığı için, onun siyasal iktidarın doğrudan doğruya ya da dolaylı her türlü baskısından, etkisinden uzak tutulması zorunludur.**

3. Hakim Teminatı :

Mahkemelerin bağımsız görev yapabilmelerinin önemli koşullarından biri de **«Hakim Teminatı»**dır. Bu teminat, hakimi, siyasal iktidarın etkisinden uzak tutacak ve bağımsızlığını sağlıyacaktır.

Anayasa, «Hakimlik Teminatı» başlığı altında şöyle demektedir:

«Hakimler azlolunamaz. Kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin ve-

ya kadronun kaldırılması sebebi ile de olsa, aylıklarından yoksun kılınamaz.» (Anayasa Mad. 133)

Maddenin gerekçesinde de şu düşüncelere yer verilmiştir:

«Bu madde hükmü ile hakimlik teminatı düzenlenmektedir. Yargı görevinin bağımsızlığını sağlıyacak unsurların başında «Hakimlik Teminatı» gelmektedir. İyi bir adalet, bağımsız hakimlere ihtiyaç gösterir. Hakimlerin bağımsız olmaları ise teminata kavuşmalarıyla mümkündür.

«Tasarıda kabul edilen teminat sistemi ana hatlariyle şudur: 134. maddede işaret edilen ve hakimlik mesleğinin ve hakimlerinin özlük işlerini düzenleyecek olan kanundaki bütün konularda karar vermek yetkisi yalnız ve yalnız Yüksek Hakimler Kuruluna verilmiştir. (M. 146). Bu suretle, yürütme organının, hakimlerin atanması, meslekte yükseltilmeleri, görev yerlerinin değiştirilmesi veya görevlerine kanunda belli edilen hallerde son vrilmesi konularında veya hakimin meslek hayatiyle ilgili sair konularda herhangi bir tasarrufta bulunabilme yolu kapatılmıştır.»

O halde Hakim Teminatının sağlanması için, hakimlerin atanma, yer değiştirme ve tüm özlük haklarının icra organı dışında bağımsız bir Hakimler Kuruluna verilmesi zorunludur. Nitekim genel mahkemelerde görev yapan hakimlerin tüm özlük işlerine bakma görevi Yüksek Hakimler Kurulu'na verilmiştir.

Hakim Teminatı'nın, objektif kurallarla ve yasa hükümleriyle sağlanması gereği üzerinde, hukuk uzmanları ve yargı organlarının kararları arasında görüş birliği vardır.

Prof. Dr. Münci Kapani bu konuda şöyle diyor:

«Hakimlerin, en kuvvetli teminatı, bizzat ahlâk ve seciyelerinin metanetinde bulacaklarına dair sık sık tekrarlanan bir söz vardır. Bu söz, bir hakikat payını ihtiva etmekle beraber demagojiye de çok müsaittir. Hakimin yüksek ahlâk ve kuvvetli seciyeye sahip olması şüphesiz ki lâzımdır, şarttır. Fakat, bu vasıflar kendisinin iktidar karşısında istiklâlini temin için kâfi değildir. Zira unutmamak lâzımdır ki, hakim de nihayet bir insandır ve iktidar kendisi üzerinde tasarruf edebilmek serbestisini haiz olduğu müddetçe onun istiklâlinden bahsetmeye imkân yoktur.» (İcra Organı Karşısında Hakimlerin İstiklâli, 1956, s. 84)

Anayasa Mahkemesi de bir çok kararlarında, hakimlerin ahlâk ve seciyelerindeki metanetle, Hakimlik Teminatı ve bağımsız mahkeme konularının çözümlenemiyeceğini belirtmektedir. Yüksek Mahkeme bu konuda şöyle diyor:

«... Hakimlik teminatı, hakimleri korumak için değil; yargı organını bağımsızlığa kavuşturmak yoluyla adaletin gerçekleşmesini sağlamak için kabul edilmiştir. (...) İdarenin arzusu ile (...) mesleğini kaybedebileceği endişesine kapılacak bir hakim, görevini adalet icaplarına uygun bir şekilde yapmakta müşkülata düşebilir, bağımsızlığını kaybedebilir. Sadece bir hakimin bu duruma düşebilmesi ihtimali dahi, Anayasa'nın 133. maddesi ile kabul edilen hakimlik teminatının ve yedinci maddesinde yeralan mahkemelerin bağımsızlığı esasının zedelenmesine yeterlidir.» (15.5. 1963 gün ve 963/112-112 sayılı karar)

Demek ki Hakimlik Teminatının, objektif kurallarla, yasa hükümleri ile sağlanması zorunludur.

4. Tabii Hakim - Olağanüstü Mahkeme :

1961 Anayasası 32. maddesinde şöyle diyor:

«Hiç kimse, tabii hakiminden başka bir merci önüne çıkarılamaz, bir kimseyi tabii hakiminden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.»

Maddenin gerekçesinde de şu düşüncelere yer verilmiştir:

«Herkesin, kanunun genel olarak koyduğu görev ve yetki esasları ile belli olan hakim tarafından muhakeme edilmesi, şahıs güvenliğinin baş şartıdır. Kişilerin kanunî (yani tabii) hakiminden başka mercilerce muhakeme edilmesi, bu alanda özel muameleye tâbi tutulması, hukuk devletinin asla kabul edemiyeceği bir tutum teşkil eder.

«Kişileri, genel kaidelere göre belli olan tabii hakimlerinin elinden alıp özel olarak kurulmuş olan üst mahkemelerin veya mercilerin kararına terkeden kanunların yapılmasını önleme gayesi ile sevkedilmiş bulunan ikinci fıkra hükmü sadece yakın tecrübelerin yarattığı bir reaksiyon hükmü değildir; devamlı bir ihtiyaca cevap vermektedir. Bir çok anayasalarda ve hattâ Kanun-u Esasi'mizde bile yeralmaktadır.»

12 Mart döneminde, Eylül 1971 tarihinde maddede değişiklik yapılmış ve «tabii hakim» sözü kaldırılarak yerine, «kanunen tabi olunan mahkeme» sözü konulmuştur. Bu iki kavram arasındaki ayrılık ve anlam farkı açıktır. Tabii hakim, kanuni hakim demek değildir. «Kanunun gösterdiği hakim» de «tabii hakim» sayılamaz. Tabii hakim kavramı yerine kanunun gösterdiği hakim sözünün kullanılması, özel ve olağanüstü mahkemelerin kurulması yolunu açmak amacını gütmektedir.

Bu ilkeler karşısında D.G.M. Yasası :

Acaba Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Yasa, bu ilkelere uygun bir yasa mıdır?

Getirdiği hükümler, Anayasanın:

Mahkemelerin bağımsızlığı ilkesine,

Hakim Teminatı ilkesine,

Tabii Hakim ve «Olağanüstü Mahkeme kurulamıyacağı» ilkesine,

Savunma Hakkı ilkesine,

uygun mudur?

1 — Mahkemelerin Bağımsızlığı İlkesine Aykırılık :

Bu aykırılık kendini «atama» biçiminde göstermektedir. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş yasasının 6. maddesi atamaları şöyle saptamıştır:

«Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkanlığı, üyeliği, yedeküyeliği, C. Savcılığı ve C. Savcı yardımcılığı atamalarında, Bakanlar Kurulunca her boş yer için bir misli aday gösterilir. Bu adaylar arasından Devlet Güvenlik Mahkemesi hakimlerinin atanması Yüksek Hakimler Kurulunca C. Savcısı ve yardımcılarının atanmaları Yüksek Savcılar Kurulunca, Askeri Hakimlerden üye, yedek üye ve savcı yardımcılarının atanması ise, özel kanunlarında gösterilen usule göre yapılır.»

Bu maddeye göre, hakimi hükümet görevlendirmektedir.

Bu hüküm, yürütme organının yani hükümetin yargı organına yani mahkemelere müdahalesini gösteren açık bir hükümdür. Maddeye göre Bakanlar Kurulu atama yapılacak bir hakimlik için iki aday gösterecek, ve Yüksek Hakimler Kurulu da bu adaylar arasından atama yapacaktır. Yüksek Hakimler Kurulu bu iki aday dışında herhangi bir atama yapamıyacağına göre bu iki adaydan birisini seçmek zorunda bulunmaktadır. Burada Yüksek Hakimler Kurulu'nun görevi **biçimsel** olmaktan öteye gidememekte ve bir görüntüden ibaret kalmaktadır. Atama gerçekte Bakanlar Kurulu yani yürütme organı tarafından yapılmaktadır.

Oysa yukarıda «Mahkemelerin Bağımsızlığı» ilkesini açıklarken gördüğümüz gibi Anayasa koyucu yürütme organının yargıya müdahalesini önlemek için bağımsız bir kurul yani «Yüksek Hakimler Kurulu»nu kabul etmiş ve hakimlerin atama, yer değiştirme ve özlük işlerini bu Kurul'a vermiştir.

Asker Hakimlere gelince :

Yukarıya alınan yasa maddesi «askerî hakimlerden üye, yedek üye ve savcı yardımcılarının atanması ise, özel kanunlarında gösterilen usule göre yapılır» demektedir. Burada sözü edilen özel yasa 357 sayılı Askerî Hakimler ve Savcılar Yasası'dır. Yani Devlet Güvenlik Mahkemelerinde görevlendirilecek asker hakimlerin atanmaları bu yasaya göre yapılacaktır.

Anılan yasanın 16. maddesi:

«Askerî hakimlerin atanmaları ...Millî Savunma Bakanı ile Başbakanın müşterek kararnamesi ile Cumhurbaşkanının onayına sunulur.» demektedir.

Demek ki asker hakimler bir bakanla Başbakan tarafından ortaklaşa atanmaktadır. Yani atamayı doğrudan doğruya yürütme organı yapmaktadır. Hükümet tarafından yapılan bu atama işlemlerini Anayasanın temel bir ilke olarak kabul ettiği «yargının bağımsızlığı» ile bağdaştırmak mümkün değildir.

Öte yandan Anayasa Mahkemesi bir çok kararlarında, bu tür işlemlerin Anayasaya aykırılığı görüşünü benimsemiştir. Nitekim memur durumunda olan C. Savcılarının bile bu yolla atanmalarını Anayasa aykırı bularak 45 sayılı Yüksek Hakimler Kurulu Yasasının 77. maddesinin 1. fıkrasını iptal etmiştir. (18.12.1967 gün ve 966/31-45 S.lı K.)

Askerî Yargıtay başkanı Hakim Tümgeneral Rafet Tüzün, «Yargı Gücü, Bağımsızlık ve Askerî Yargı» başlıklı yazısında, bu konuda şöyle diyor:

«Askerî yargı hakimlerinin özlük haklarına ait 357 sayılı Kanun ve değişik şekli (...) askerî hakimleri biri idarî, diğeri meslekî iki koyu hiyerarşi içine sokmuştur. (...) Bütün askerî mahkeme hakimleri, mahkemenin nezdinde kurulduğu komutanın emrindedir.

Askerî Yargıtay da bu hiyerarşik müesseseye göre, Millî Savunma Bakanının idari hiyerarşisine dahil edilmiştir. Hiyerarşide âmir, astın sicil üstüdür ve ast âmirin idarî sicili ile yükselebilir, terfi ve terfihleri buna göre mümkündür.

Hiyerarşik âmirin malûm ve inkâr edilmez dört tür yetkisi vardır:

1 — Âmir asta her türlü emir, talimat verir, telkin ve tavsiyede bulunur, genelge gönderir. En mühimi, âmir hizmetin şefi

olduğu için suç teşkil etmeyen emirlerinin yapılmasını aynen ister. Anayasaya göre kanunların yorumu kendisine aittir. Ast aldığı emri yapmaya, hukuka ve vicdanına bağlı kalma yerine âmirin emrini ifaya zorunludur.

2 — Âmir, memuru dilediği zaman denetleme yetkisine sahiptir.

3 — Âmir, maiyetinin yükselmesine sicil üstü sıfatiyle hakimdir.

4 — Âmir, memurunu disiplin kudreti yetkisi ile cezalandırabilir.

Bunlardan sonra bir hakim, Anayasaya uygun teminat içine konulmuş ve mahkemelerin bağımsızlık ilkesine sadık kılınmış olur mu?

Anayasanın yorumunu yapmıyoruz. Açık ve kesin hükümlerini aynen ifa ettik. Onlarla bu hükümlerin bağdaştırılabileceğini söyleyecek bir hukukçu her halde bulunamaz.» (Milliyet 12.2. 1973).

Anayasa Mahkemesinin bu örnek kararları ile Hukuk uzmanlarının görüşleri, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde görevlendirilen sivil ve asker hakimlerin atama biçimlerinin Anayasaya ve öezllikle bu temel yasanın «mahkemelerin bağımsızlığı» ilkesine aykırı olduğunu açıkça göstermektedir.

2 — Hakim teminatı yönünden Anayasaya aykırılık :

Yukarıda açıklandığı gibi Hakim Teminatı'nın amacı, hakimi ve mahkemeyi siyasal iktidarın her türlü etkisinden uzak tutmak ve bu yönden güvence altına almaktır.

Hakimin Yürütme Organı tarafından atanmasının, onu bu organa bağımlı hale getireceği açıktır. Bu sakınca gözönüne alındığı içindir ki genel mahkemelerde görev yapan hakimlerin atama ve özlük işleri bağımsız Yüksek Hakimler Kurulu'nun görevleri arasına alınmıştır.

«Esasen tayin yetkisi elinde bulunan bir Kuvvet'ten azil yetkisinin alınması, azle lüzum göstermeyecek tayin tatbikatına yol açacaktır. (Erem, Ceza Usulü Hukuku. 1970, s. 82).

Geçtiğimiz 12 Mart döneminde ve daha sonra, kararları beğenilmeyen Sıkıyönetim Askerî Mahkemelerinin ortadan kaldırıldığı, kimi hakimlerin görevlerinden alınarak başka yerlere atan-

dığı, emekliye ayrıldığı hatırlanırsa, Hakim Teminatı'nın önemi ortaya çıkar.

3 — Tabii Hakim - Olağanüstü Mahkeme yönünden Anayasaya aykırılık :

Devlet Güevnlik Mahkemelerinin «özel ve olağanüstü» mahkeme niteliğinde olduğu kuşkusuzdur. Bu mahkemelerin belli suçları yargılamak üzere kurulmuş ve kuruluşu genel yargıdan ayrı olarak asker ve sivil hakimlerden oluşturulmuş bulunması, bunu açıkça göstermektedir.

Sayın Erem'in yukarıya alınan düşüncelerinde de açıklandığı gibi bir mahkemenin yasa ile ve hattâ suçtan önce kurulmuş olması da bu mahkeme hakimlerine «tabii hakim» niteliği veremez, çünkü Tabii Hakim'in «zaman kavramı dışında» bir niteliği vardır.

Sayın Erem bu konuda: «Olağanüstü mahkeme, mevcut olan bir mahkemeye itimat etmemek veya belirli maksatlara uygun bir mahkeme kurmak ihtiyacından doğar» demektedir. (Aynı yapıt. s. 94)

Devlet Güvenlik Mahkemeleri Yasası'nın gerekçelerinde ileri sürülen düşüncelerle kamu üzerindeki Meclis görüşmeleri, bu alanda genel mahkemelere itimat edilmediğini, ortaya koyduğu gibi anılan gerekçeler, bu mahkemelerin belli amaçlarla kurulduğunu da göstermektedir.

Yine açıklamakta yarar vardır ki, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kuruluşu, hukuk alanındaki gelişmemizi 1876'lardan da geriye itmiştir. Yüz yıl önce imparatorluk döneminde ilân edilen 1876 Anayasası (Kanu-u Esasi) olağanüstü mahkemeleri reddediyor ve şöyle diyordu:

«Her ne nam altında olursa olsun, mevadı mahsusayı rüyet ve hükümet için muhakimi muayyene haricinde fevkalâde bir mahkeme veyahut hüküm vermek selâhiyetini haiz komisyon teşkili katiyyen caiz değildir.» (M. 89)

Devlet Güvenlik Mahkemesinin olağanüstü ve merci niteliğinde olduğu her türlü kuşkudan uzaktır.

Anayasanın 32. maddesi bu tür mahkemelerin kurulmasını yasaklamıştır.

4 — Savunma Hakkı açısından Anayasaya aykırılık :

A — D.G.M. Yasasının 27. maddesine göre «Mahkeme Başkanı, duruşmanın inzibatını bozan sanığı veya müdafii o günkü

duruşmanın tamamına çıkmamak üzere, duruşma salonundan çıkartır. Duruşma salonundan çıkartılan sanık veya müdafiin, bundan sonraki oturumlarda da duruşmanın inzibatını bozmakta ısrar etmeleri halinde, bir daha aynı dava ile ilgili duruşmalara katılmamalarına da karar verebilir.»

Duruşmanın inzibatı kuşkusuz önemlidir. Ama vazgeçilmezliği ve kutsallığı tartışmasız savunma hakkı mahkemenin inzibatından daha önemlidir. Mahkemenin inzibatının bozulması, düzeltilmesi mümkün bir haldir; ama savunma hakkının kısıtlanmasının zararları karşılanamaz. Öte yandan mahkemenin inzibatının hangi hallerde bozulmuş sayılacağı veya sayılmıyacağının saptanması da ayrı bir sorundur. Bunu kim takdir edecektir? Bu takdirin ölçüsü ne olacaktır? Böyle bir takdirin her zaman objektif ölçülere uygun olarak kullanılabileceği şüphelidir. Bu ölçüler yanlış, subjektif, ya da bir müdafii müdafaa yerinden uzaklaştırmak amacıyla kullanılırsa sanığın savunma hakkı yaralanmayacak mıdır? Bu hallerde sanık yeni bir müdafii bulmak zorunda kalacağına göre bu, kişinin müdafi seçme hakkına bir tecavüz olmayacak mıdır? Yine bilindiği gibi sanık mahkemenin bir süjesidir, ama müdafi avukatın mahkemede böyle bir durumu yoktur. Yasa, mahkemenin süjesi olan sanık hakkında uyguladığı davadan uzaklaştırma işlemini müdafi'e de uygulamakta ve sanık ile müdafii aynı statü içine koymaktadır. Bu da hükmün savunmaya yöneldiğini ve savunma hakkını yaraladığını göstermektedir. Görülüyor ki bu hüküm uygulamada savunma hakkının kısıtlanmasına yol açabilecek bir hükümdür.

B — Hakimin Reddi :

Yasanın 25. maddesine göre, «DGM'nin başkan ve üyelerinin reddine dair istemler, **kurula katılan hakimlerde değişiklik yapılmaksızın** bu mahkemece incelenir. İstemin reddine ilişkin kararlar aleyine **itiraz edilemez.** Ancak esas hükümle birlikte temyiz olunabilir.»

Usul yasalarımızda ilk kez rastlanan bu hüküm de Yargılama Usulü Hukukuna aykırıdır. Bu konuda usul hukukunda kabul edilmiş olan kural, reddolunan hakimin red istemini incelememesi, bu hakim bir kurul üyesi ise inceleme esnasında kurula katılmaması yolundadır. Genel Ceza Yargılama Usulü Yasası reddolunan hakimin, red istemini inceleyemeyeceğini kabul etmiştir. Reddedilen hakimin kendi hakkındaki red isteminin yerinde olup olmadığını incelemesi yanlış ve insan tabiatına aykırı olduğu gibi bu yolla verilecek bir kararın tarafları doyurması da olanaksızdır. Öte yandan red isteminin reddine ilişkin kararın kesin ol-

ması ve bu karara karşı itiraz yolunun kapatılması da çok sakıncalıdır. Her ne kadar bu karar aleyhine son hüküm ile birlikte Yargıtay'a başvurulabilecek ise de bunun olumsuz yönleri meydandadır. Davanın devamı süresince taraflar tedirgin olacak ve adalete olan güvenlerini yitireceklerdir. Oysa Adalet'in amaçlarından birisi de tarafları tatmin etmektir. Öte yandan Yargıtay red istemini haklı görerek kararı bozduğu takdirde son hükme kadar yapılan işlemlerin hukuksal yönden geçerliliği kuşkulu bir hal alacak ve çözülmesi güç bir sorun haline gelecektir. Sayın Erem'e göre: «... Red talebine rağmen duruşmaya devam olunması ve bilhassa hüküm verilmesi usulsüzdür.» (Aynı eser, s. 111)

Yasanın bu hükümlerinin savunma hakkını bozduğu ve Anayasa'nın 31. maddesine ters düştüğü açıktır.

Fransa Örneği :

Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ni savunanlar, bu mahkemelerin Fransa'da da kurulmuş olduğunu, bu nedenle demokratik ilkelere aykırı olmadığını ileri sürmektedirler.

Fransa'da Vichi Hükümeti döneminde ünlü Mareşal Pétain tarafından önce bir Divan-ı Ali kurulmuş, daha sonra Devlet Güvenlik Mahkemelerine dönüştürülmüştür. Başka bir deyişle bu ülkede DGM'nun kökeni, Mareşal Pétain'in Divan-ı Alilerine dayanmaktadır. Sonraları 1945'lerde, Kurtuluştan sonra De Gaulle zamanında bu mahkemelere benzer mahkemeler kurulmuş ve bir süre sonra bu mahkemeler de kaldırılmıştır. 1958 yılında Cezayir savaşları nedeniyle De Gaulle bu mahkemeleri yeniden kurmuştur. Kararname'ye dayanılarak kurulan bu mahkemeler, Fransız Danıştay'ının kuruluş kararnamesini iptal etmesi sonunda yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kez kararname yerine yasa ile yeniden kurulmuştur. Fransız bilim adamları ve hukuk uzmanları bu mahkemelere karşı çıkmışlar ve mahkemeleri kıyasıya eleştirmişlerdir.

Görülüyor ki, bu mahkemeler Mareşal Pétain gibi diktatörlerin, De Gaulle gibi demokratik ilkelere sempati duymayan politikacıların zamanında kurulmuş, Fransız Danıştayı bu kararnameyi iptal etmiştir. Bu ülkede anılan mahkemeler Cezayir olayları gibi olağanüstü haller nedeniyle kurulmuş bulunmaktadır.

Fransa'yı Türkiye ile karşılaştırmak ve giderek, «madem ki bu mahkemeler Fransa'da kurulmuştur, Türkiye'de de kurulmalıdır», demek yanlış bir tutumdur. Fransa gibi, burjuva demokratik devrimini 200 yıla yakın bir zaman önce tamamlamış, demokratik rejimin işlediği, güçlü bir komünist partisinin serbestçe fa-

aliyette bulunduğu bir ülkeyi Türkiye ile karşılaştırmanın yersizliği ortadadır. Her iki ülkenin tarihi, kültürü, demokrasi anlayışı ve içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar başka başkadır. Sosyal hukuk devletinin yerleşmediği, siyasal iktidarların Anayasa Mahkemesine, Danıştay'a ve demokratik kurumlara cephe aldığı, can güvenliğinin ve yasa egemenliğinin bulunmadığı bir toplumu Fransa ile karşılaştırmak elbette ki olanaksızdır.

Bu nedenlerle Mareşal Pétain gibi kişiler tarafından dış etkenler ve olaylar göz önüne alınarak kurulan DGM'lerini ülkemiz için örnek göstermek yanlıştır.

Sonuç:

1961 Anayasasının getirdiği temel hak ve özgürlükler ve bu hak ve özgürlüklerin halkımız tarafından on yıla yakın bir süre kullanılması, sermaye çevrelerini tedirgin etmiştir. Yabancı sermayenin desteğindeki bu çevreler, halkın uyanışı ve kendi haklarına sahip çıkmaya başlaması karşısında kendi sınıfsal çıkarlarına aykırı gördükleri bu gelişmeyi önlemek için bir taraftan baskı yöntemlerine başvururken, bir taraftan da Anayasayı ve yasaları değiştirme ve temel hak ve özgürlükleri kısma yoluna başvurmuşlardır. 12 Mart faşizmi, bu planın uygulanması dönemi olmuştur.

DGM'nin kuruluşuna ilişkin Anayasa değişikliğinin bu dönemde yapılması bir raslantı olarak düşünülemez. Sermaye çevrelerinin amaç ve düşünceleri kendi temsilcilerinin ağzında «Bu Anayasa lükstür» biçiminde ifadesini bulmuştur. 1961 Anayasasını halkımıza layık görmeyenler, bu temel yasanın tüm uygar ülkelerde benimsenen ilkelerini ortadan kaldırmak için her türlü çabayı göstermişlerdir. Mahkemelerin bağımsızlığı, Hakim Teminatı, Tabii Hakim, Savunma Hakkı gibi ilkeler bunlar arasında ön planda gelmektedir. 12 Mart faşizmi döneminde siyasal iktidarı ellerinde bulunduranlar 27 Mayıs Anayasasını tümden ortadan kaldıramadıkları için onun en önemli hükümlerini değiştirerek Anayasayı tanınmaz hale getirmek yolunu tutmuşlardır. Böylece temel hak ve özgürlüklere ilişkin tüm hükümler değiştirilmiş, bu hak ve özgürlükler ya ortadan kaldırılmış, ya da kısıtlanmıştır.

Basının susturulduğu, Anayasa ve hukuk profesörlerinin cezaevlerine doldurulduğu, kamuoyunun elinin bağlandığı bir dönemde bu geriye dönük değişiklikleri yapmak, kişinin temel hak ve özgürlüklerini yokedecek oranda sınırlamak kolay olmuştur.

İşet DGM'nin kuruluşuna ilişkin yasa değişikliği böyle bir ortamda ve bu amaçlarla gerçekleştirilmiştir.

Dışa bağımlılık süreci ve bir belge:

«Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor-1952» (1)

●

Niyazi ALTUNYA

«..............
Bir yolunu bulun yargılayın bizleri
Dünyanızı yeniden kurun çocuklar...»
(Recep Bulut-1976)

Giriş :

Emperyalizmin emelleri için yabancılar Türkiye hakkında pek çok rapor vermişlerdir. 1945-50 arasında ortamı hazırlanan ve başlangıcı yapılan dışa bağımlılık sürecinin ürünleri olan bu raporlar bugün de sürüp gitmektedir. Yukarıya adı tırnak içine alınan rapor, 1950 iktidar değişikliğinin en ilginç belgesidir. Amerikalı köy eğitimi profesörü Bayan Kate V. Wofford tarafından hazırlanıp Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı'na verilen bu rapor üç yönden önem taşımaktadır. Birincisi, 1950 sonrası ABD emperyalizmiyle Türkiye'deki yerli işbirlikçilerinin sarmaş-dolaşlığını açıkça belgelemesi. İkincisi Köy Enstitüleri'nin yıkılış fetvası olması. Üçüncüsü de yeni bir ilkokul programı (1968 programı) hazırlanması somutunu ortaya koyması. Bunlar birbirinden

bağımsız olgular değil kuşkusuz. Bu bütünlüğe bayan Wofford da dikkat etmektedir.

Yabancılar 1950'den önce de Türkiye eğitimi hakkında raporlar vermişlerdir. Bunlar Cumhuriyetin başlarından başlayıp 1935'lere kadar sürmüştür. Bunların belli başlıları tarih ve konularına göre şöyledir: 1) 1924 yılında Amerikalı ünlü eğitimci John Dewey tarafından genel olarak eğitim hakkında verilen rapor, 2) 1925 yılında Almanyalı Kühne tarafından verilen genel olarak eğitim hakkında rapor, 3) 1927 yılında Belçikalı O. Buyse tarafından verilen Teknik eğitim hakkında rapor, 4) 1932 yılında İsviçreli A. Malche tarafından verilen üniversiteyi yeniden düzenleme raporu, 5) 1933 yılında W. Hins ve arkadaşları tarafından hazırlanan iktisat ve eğitim hakkında rapor, 6) 1934 yılında Amerikalı Bayan J. Parker tarafından hazırlanan İlköğretim hakkında rapor. (2)

Bu raporların hiçbirisi 1950 sonrası raporların etkisini gösterememiştir.

1935 yılına kadar yabancı ülkelerin eğitim çalışmalarıyla ilgili raporlar ve kitaplar da yazdırılmıştır. Bunları hazırlayanlar Türkiye eğitimcileridir. (3)

1935 sonrasında yapılan çalışmalara baktığımızda, hem kendi ülkemiz eğitimi için hem de yabancı ülkelerin eğitim çalışmalarını anlamak için hep Türkiyeli uzmanların görevlendirildiğini görmekteyiz. (4) Bu dönemde görev alanların öteki ülkelerde ve bizde eğitimin gelişmesini tarih içinde ve olgular bütünü içinde ele aldıklarını ve Türkiye'de 1908'lerden beri yapılan ilköğretim ve eğitim çalışmalarını ciddi olarak değerlendirdiklerini görmekteyiz. (5) 1935-46 arası Türkiye, kır eğitiminin en ilginç deneyimlerini geçirmiştir. Diyebiliriz ki, dünya eğitim tarihi içinde de en önemli yeri bu yılların ürünleriyle alabiliriz.

Sözkonusu raporun hazırlığına 5 Ekim 1951 yılında başlanmış ve MEB «... Ekselans Tevfik İleri...» ve avanesinin «... makul tavsiye ve heyecanlı destekleriyle...» dört ay içinde tamamlanarak 5 Şubat 1952 yılında teslim edilmiştir. Raporun önsözünde çalışmalarn «... dört kişi tarafından yapıldığı...» (Wofford, O. Ülkümen, R. Tükel, F. Varış) belirtildiği halde, üstüne yalnız Wofford'un adı geçmiş ve rapor bugün de «Wofford Raporu» olarak anılmaktadır. (6)

Türkiye halkı, aydınları ve özellikle öğretmenleri bu belgeyi çok iyi değerlendirmelidirler. Yıllardır ülkemizin başbelası olan 1968 İlkokul Programının doğum öyküsü, bu rapor bilinmeden aydınlanmıyor. Kuşkusuz Wofford yalnız ilkokul programının değiştirilmesiyle yetinmemiş, tüm okul programlarımızı ve eğitim

örgütümüzü amaçlı ve bilinçli olarak etkilemiş ve bir çıkmaza itmiştir.

(II) Wofford'dan Önce Köy Eğitimi :

19. yüzyıl sonlarında, sanayi devrimini yapmış olan Avrupa'da kır eğitimi önemli bir konuydu. Çünkü, şehir toplumuna geçiş evresinde bulunan toplumsal yapılar ağırlığını sürdürüyordu. Almanya'da, Fransa'da, Rusya'da, İtalya'da, Balkanlarda bu konuda önemli deneyimler olmuştu. Osmanlı devletinde de 20. yüzyıl başlarında köy eğitimi tartışılıyordu. 1908'lerden sonra Ethem Nejat, İsmail Mahir Efendi, Emrullah Efendi, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) kır eğitimi konusunda ciddî öneriler getiriyorlardı. Kastamonu Milletvekili İsmail Mahir Efendi, 1 temmuz 1914'de mebusan meclisinde, «... nerede mektep yapacak isek oradan bir kız... bir erkek çocuğu alır... İlkokullarda ve muallim mektebinde okutur... Köylere göndeririz... Köylüler mektebini ve muallim evini yapar... Bundan başka çaremiz yoktur...» diyordu. ([7])

Cumhuriyet devrinde ilköğretim ve köylülerin eğitimi başlıca sorundu. Bakan M. Necati ve Reşit Galip köy konusuna önemle eğilmişlerdir. Halkevleri tarafından çıkarılan ÜLKÜ dergisi bir çeşit köy forumuydu.

Wofford'a kadar Türkiye'de köy konusuna ilişkin yapılan çalışmalar, projeler, incelemeler ve verilen raporlar şunlardır:

1. 1926 tarihli «Köy Mektepleri Müfredat Programı» (MEB),
2. 1931 tarihli «Köy İşleri Komisyonu Raporu» (MEB), ([8])
3. 1935 tarihli «İlköğretim Umum Müdürlüğü Muhtırası» (MEB), ([9])
4. Tonguç'un hazırladığı «Öğretmen ve Köye Lüzumlu Eleman Yetiştirme Meselesi», ([10])
5. 1936 tarihli «Köy Okulları Program Projesi» (MEB),
6. 1937'de «Kültür Bakanlığı Dergisi»nin 20-1 sayısında çıkan iki inceleme: «İlköğretim ve Eğitimi Meselesi» ve «Köy Eğitimi», ([11])
7. 1937'de hazırlanan «Köy Eğitmenleri Kanununun Mucip Sebepleri», ([12])
8. 1937'de hazırlanan «Köy Eğitmenlerinin Okutacakları Ders Konuları ve Kılavuzu» (MEB), ([13])
9. 1937 yılında hazırlanan «Köy Eğitmen Kurslarıyla Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun», ([14])
10. 1938'de Tonguç'un yazdığı «Köyde Eğitim» adlı kitap, ([15])

11. 1938'de Tonguç'un yazdığı «Canlandırılacak Köy», ([16])
12. 1939 tarihli «Köy Okulları Müfredat Program Taslağı» (MEB).
13. 1940 tarih ve 3803 sayılı «Köy Enstitüleri Kanunu» çalışmaları,
14. 1940-1941'de çıkan tanıtma broşürü: «Köy Enstitüleri I ve II» (MEB),
15. 1942 tarih ve 4274 sayılı «Köy Enstitüleri ve Köy Okulları Teşkilât Kanunu» ve «İzahnamesi» ile ilgili çalışmalar (MEB),
16. 1943 tarihli «Köy Enstitüleri Programı» (MEB),
17. 1945-1948 arasında çıkan «Köy Enstitüleri Dergisi»,
18. Tonguç'un 1947'de genişleterek II. baskısını yaptığı «Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy» kitabı)

Ve Köy Enstitüleri, köy okulları üzerine yönetici, öğretmen ve ilgililerin yazdığı resmî ve gayri resmî yazı, rapor, kitap, araştırma, anılar... ([17])

1935'lerde yabancı ülkelerin köyde eğitim çalışmaları Türkiyeli eğitimcilerce incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bunları şu başlıklar altında görebiliyoruz. ([18])

1. Sovyet Rusya'da İlköğretim ve Eğitim İşleri,
2. İtalya'da Köy Okulları,
3. Alman Kır Terbiye Yurtları,
4. Fransa'da Köy Terbiyesi,
5. Polonya'da Holloby ilkokul ve okul bahçesi.

Prof. Dr. Kate V. Wofford Kimdir?

Bayan Wofford'u raporun başına yazdığı hayat hikâyesini özetleyerek tanıyalım: ([19])

«Güney Karolina'da Lawrence'de bir pamuk çiftliğinde dünyaya geldim... Doktoramı Columbia Üniversitesi'nde yaptım. Tezimin mevzuu «1860'tan 1930'a kadar Birleşik Devletler'de köy öğretmenlerinin yetiştirilmesine dair bir inceleme» idi... O devrede, bu sahada yapılan çalışmalar, Türkiye'nin halen eğitim-öğretimini yaymak için yaptığı hamle ve çalışmalara çok benzer. Halli icabeden güçlükler ve meseleler aynıdır.

Bundan sonra... köy okullarında, ortaokul ve liselerde, kolej ve üniversitelerde öğretmenlik yaptım. Ayrıca millî eğitim müdürlüğü, ilköğretim müfettişliği, lise müdürlüğü yaptım. Halen

(1951)... Florida üniversitesi'nde ilkokul öğretmeni yetiştiren bölümün direktörüyüm ve üniversiteden mezun olup bu sahada ihtisas yapmak isteyenlere ders vermekteyim.

İhtisas ve tecrübem «Köy Eğitim ve Öğretimi» sahasında olmuştur... Köy eğitim ve öğretimine dair bir hayli kitap yazdım... Ayrıca meslekî mecmualarda... elli makalem yayımlandı. Hak edip etmediğimi bilmiyorum, fakat şahsıma bir hayli ünvan tevcih edildi... Biyografim «Who is who in America» ve «Leaders in American Education»da neşredilmiştir.»

Niçin Wofford?

1935'den beri Türkiye'de eğitim alanında olumlu adımlar atıldığına değindik. Köy Enstitüleri olgusu 1950'lere kadar kökleşmiş, Enstitüler 20 bin kadar mezun vermişti. Bu mezunlar hem sayıca çok, hem de eskilere göre bilinç düzeyi yüksek, tuttuğunu koparacak bir kitleydi. Emekçi halkımız kendi çocuklarına ve onların eserlerine sahip çıkmaya başlamıştı. Enstitülerin dışında da bilinçli sorumlu aydın kesim ve kamuoyu oluşuyordu. Bu durumda Köy Enstitüleri hareketinin getirdiği köklü girişimleri bir çırpıda yıkmak olanağı yoktu. Yapılacak iş, fazla gürültü çıkarmadan, eğitimde yozlaşmanın yöntemini ve elemanlarını bulmaktı. İkinci Dünya Savaşı'nın şiddetinden geçilmiş, Truman öğretisi ve Marşal yardım planıyla emperyalizmin «yumuşak iniş» siyaseti benimsenmişti.

İyi niyetli, kötü niyetli, niyetsiz pek çok yabancı uzman, bilim adamı, aydın, Türkiye'nin Köy Enstitüleri ve kır eğitimi çabalarına övgüler düzmüştü. Örneğin daha 1924'de ülkemize getirilen ve bir rapor hazırlatılan John Dewey, 1940 sonrası Enstitüler için, «düşümdeki okullar son günlerde Türkiye'de kuruldu: Köy Enstitüleri» ([20]) demekten kendini alamamıştır. Bu arada Wofford da «... Türkiye, Köy Enstitüleri ve Halkevleri ile eğitim alanında Amerika'dan ilerde bulunmaktadır...» ([21]) demiştir. Wofford, bu inceliğini Türkiye'ye geldikten sonra da sürdürecektir. Örneğin, «Köy Enstitüleri'ni kapatın!» demiyor. Ama, temel felsefesinden saptırmak için program değişikliği öneriyor. Hattâ, «üç tane Kız Köy Enstitüsü açın.» ([22]) diyor. Ve Wofford, Köy Enstitüleri'ni ve köy okullarını; Köy Enstitüsü çıkışlı ya da Köy Enstitüleri'nde çalışan bir kısım eğitimcilere(!) yozlaştırtıyor. Önceleri, bu inceliği pek az kişi sezmiş, fakat sesini çıkarma olanağı bulamamıştır.

Görülüyor ki, Wofford Türkiye eğitimcilerinin tanıdığı birisidir. Eserlerinin bir kısmı, kendisi gelmeden Türkçeye çevrilmiştir.

Köy Enstitüleri üstüne «doktora» yapan Kanadalı Fay Kirby «... ciddiyet ve samimiyetinden şüphe olmayan Bayan Wofford'un ... politikaya alet edildiğini...» ([23]) söylüyor. Kanımızca, Wofford «ciddî ve samimî» değildir. Ciddî olsaydı, böyle gayri ciddî bir rapor vermezdi, samimi olsaydı, önce övdüğü Köy Enstitüleri'ni yıkmaya gelmez, yalnız partizanların sözüyle yetinmez, Türkiyeli eğitimcilerin kırk yıldır biriktirdiği deneyimleri çiğnemezdi. Wofford, Türkiye'deki politikanın değil, emperyalist politikanın aletidir. Ayrıca, Türkiye'deki politikacılarla bürokratları da alet olarak kullanmayı başarmıştır. Emperyalizmin bu bilinçli görevlisini «mâsum» gösteremeyiz.

Wofford'un Araştırma Yöntemi :

Wofford'un «gayri ciddiliği» teknik yönden de açıkça ortaya çıkmaktadır. Bilgisizlikten ileri gelen hataları önemsemeyebilirdik. Ne var ki, Wofford, önceden de belirtildiği gibi bilinçli hareket etmektedir.

Wofford'un kasıtlı davranışını belirlemek için kullandığı yöntemi üç yönden ele alacağız: a. bilgi kaynakları, b. gözlem alanına ilişkin çarpıklıklar, c. tavsiyeler.

a. Wofford'un bilgi aldığı kaynaklar ve bazı karşılaştırmalar :

Wofford'un Türkiye'de köy ilkokullarında eğitim konusunda belli başlı bilgi toplama yolları şunlardır: ([24]). 1. Bol bol gözlem, 2. (700) öğretmen, müfettiş ve diğer görevlilere uygulanmış anket, 3. (800) öğretmenin toplantılarda yaptıkları tartışmalar ve bunların raporları, 4. (37) köy okuluna yapılan ziyaret ve bunlardan elde edilen izlenimler, 5. Millî Eğitim Bakanlığının verdiği «tâbedilmemiş» (yani, resmî ve gerçek olmayan) bilgiler, 6. Millî Eğitim Bakanlığı mensuplarının ve tercümanların verdikleri bilgiler, 7. Köylülerle yapılan konuşmaların notları, 8. New York'taki Türk Haberler Merkezi bültenleri, 9. Stirling Paul'un Kayseri-Sakaltutan köyüne ait Oxford'da verdiği doktora tezi, 10. R. D. Robinson'un Türkiye ile ilgili «basılmamış» tezi, 11. Fevzi Ertem'in Amerika Cornell Üniversitesi'nde verdiği «Türkiye'de Eğitim ve Öğretim Temayül ve İmkânları-1937» adlı tezi (İngilizce), 12. Öteki kaynaklar (Bunlar başlı başına birer önem taşımazlar)...

Dikkati hemen çeken noktalar şunlar:

1. Wofford, Türkiyeli ve yabancı kaynakların basılmamış olanlarını tercih ediyor. Millî Eğitim Bakanlığının verdiği istatistik bilgiler «tâbedilmemiş malûmatlar»dır. ([25]) İki yabancı uzmanın

tezleri de basılmamıştır. Hattâ, R. D. Robinson'un «tâbedilmemiş elyazmaları: Türkiye'den mektuplar»ından yararlanılmıştır.([26]) Bu mektuplarda Türkiye'nin aile yapısı ve ekonomik durum incelenmektedir.

2. Türkiye'nin genel yapısı hakkındaki bilgiler yabancı kaynaklardan alınmıştır. Örneğin, Amerika'daki «Türk Haberler Merkezi» bültenindeki yazılara büyük önem veirlmiştir.

Türkiye'de 1940 sonrasında toplumsal yapı araştırmaları ve köyde iktisadî hayatı inceleyen Niyazi Berkes'in, Şevket Süreyya'nın, Pertev N. Boratav'ın, Behice Boran'ın, Hüsrev Tökin'in, Nusret Köymen'in, İbrahim Yasa'nın... eserleri çok önemli ürünlerdir. 1950'lerde yaşayan pek çok kişi, başta Tonguç en canlı kaynaklardır. Wofford, eğitim konusunda başta J. Dewey olmak üzere, kendi yurttaşları uzmanların verdiği raporlara da itibar etmemiştir.

3. Sayısal eğilimi saptamak amacıyla uygulanan anketler için örneklem alma yoluna gidilmemiştir.

4. Yararlanılan yazılı kaynaklar oldukça eskidir...

Bir Karşılaştırma :

Araştırmanın çiddiyetine örnek olması bakımından Tonguç'un iki eserine değinebiliriz. Bunlardan birisi 1938 yılında yazdığı ve bir «imece ürünü» olduğunu belirttiği «Köyde Eğitim»dir. ([27]) Bu kitap için yararlanılan ([28])

1. Yazılı kaynaklar :

Çeşit	Türkçe	Yabancı	Toplam
Kitap	5	55	60
Dergi ve broşür	23	—	23
Toplam :	28	55	83

2. Rapor, gözlem ve görüşlerine başvurulan ve 20 ilde çalışan görevliler:

İlköğretim müfettişi	23
Gezici başöğretmen	71
Öğretmen okulu müdürü	1
Öğretmen	19
Müze fotoğrafçısı	1
Toplam :	115 kişi

3. Öğretmen ve yöneticilere ciddî bir köy inceleme plan ve açıklaması verilmiştir. (Wofford'un araştırma planı yoktur.). [29]

4. Türkiye'nin çeşitli bölge ve illerinden 14 köy incelemesi raporu eklenmiştir. [30]

«Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy-1947» (712.)

Kendi kaleminden öğrenelim. [31]

«Bu kitabın ikinci baskısı, 61 vilâyet merkezi, 305 ilçe, 9150 köy görüldükten sonra yazılmıştır. Birinci basılışın tarihi 1939'-dur. O tarihten 1947 ders yılı başına kadar, eğitim yolu ile köyü canlandırma işine emeğini katmakta olan meslekdaşlarla toplu olarak veya ayrı ayrı bu problem konuşulmuş veya tartışılmıştır. Kitapta yer alan önemli problemlere dair yapılan anketlere 4210 kişiden yazılı cevaplar alınmıştır, ayrıca tarihî değer taşıyan 456 parça vesika incelenmiş, 112 kitap gözden geçirilmiştir. Buna rağmen kitabın ana konusunu teşkil eden köyü canlandırma probleminin iyice açıklandığına kani değilim.»

35 ilin 210 eğitmenli köy okulunun 500 öğrencisinden 20 örnek anı konmuştur. [32] Bu anılar şu sorulara göre yazdırılmıştır: «İlkokulda eğitmeniniz size ne öğretti? Nasıl öğretti?»

«Eğitmenlerin fikirlerine göre okulu nasıl olmalıdır?» sorusuna göre 9 eğitmenin düşünceleri alınmıştır. [33]

b. Wofford'un gözlem alanına ilişkin çarpıklıklar :

Yukardaki açıklamalarla Wofford'un bilgi kaynaklarının yetersizliğini belirlemeye çalıştık. Bu bölümde örnek olay incelemelerine değineceğiz.

Wofford'un gözlem alanına ilişkin eksikleri şunlardır: 1. Araştırmaya yapılan etki, 2. Nicelik hataları, 3. Nitelik hataları, 4. Bilgilerin dökümündeki model hatası.

1. İncelenecek köy okullarının seçimi bilimsel yollarla yapılmamıştır. Bu konuda M. E. Bakanlığının verdiği bilgilere dayanılmıştır. Bunu kendisi de kabulleniyor ve «... M.E.B., bu vilâyetlerin o bölgedeki Türk eğitim ve öğretimini temsil edebileceği fikrindeydi...» [34] diyor.

2. Wofford, «... 1945 sayımına göre Türkiye'de 36.061 köy vardır ve nüfusun % 80'i köylerde yaşar.» [35] diyor. Oysa incelemeye giren köy sayısı 37'dir; illere göre dağılımı da şöyle: [36]

İlin adı	Örnekleme giren köy sayısı
Ankara	5
Erzurum	7
Trabzon	5
Diyarbakır	6
İzmir	13
Adana	1
6 il Toplam :	37

Görülüyor ki, köylerin binde biri örnekleme girmektedir. Örnekleme giren okul sayısı da binde iki civarındadır. Oldukça düşük bir rakam! Wofford, bu eksikliği kabul ediyor ve «... (bu) vilâyetlerin diğer 63 vilâyeti temsil edeceği iddia edilemez...» [37] diyor.

3. Ele alınan iller, toplumsal yapıları yönünden çevre illeri (evrenin bütününü) temsil etmemektedir. Örnekleme giren iller, o çevrenin en gelişmiş illeridir. Ele alınan köyler ve köy okulları da çevre köylerin ve okulların örneklemi değildir. Örneğin, Diyarbakır'da örnekleme giren köylerden ikisi Türkçe konuşan göçmen köyleridir. Tümü yol üzeri ve nisbeten gelişmiş köylerdir. İkisi ise köy okulu değildir. İnceleme konusu Dicle Köy Enstitüsü Uygulama İlkokulu daha çok öğretmen, memur ve okul personelinin çocuklarının okuduğu okuldur ve enstitünün kanadı altındadır. «Çermik Yatılı Kız Bölge İlkokulu» da normal bir köy okulu değildir. Köylerinden koparılmış yalnız kız çocukların okuduğu değişik yapı ve olanaklara sahip bir okuldur. Oysa Diyarbakır'da belirgin özellik dil farklılığıdır. Köylerin büyük çoğunluğunda Kürtçe konuşulmaktadır. Türkiye'de Türkçeden başka dil konuşan yurttaşımızın oranı devlet istatistiklerine göre % 10'un üstünde. Bu durumdaki çocukların eğitim-öğretimi değişik yöntem, teknik ve araçlar gerektirmektedir. Oysa Wofford, gezdiği yerlerde hangi dilin konuşulduğu konusuyla ilgilenmemiş görünmektedir.

4. Bilgilerin dökümü hatalı bir modele göre yapılmıştır. Wofford, araştırma ürünlerinin dökümünü anlaşılır bir çerçeve içinde vermiyor. Örneğin, basit aritmetik ortalama ve yüzdeliklere bile vurmuyor. Bu nedenle, elde edilen veriler anlamsız kalıyor. Oysa, aynı yıllarda Amerika'da istatistik yöntemlerin çok kullanıldığı bir gerçektir. Wofford'un tuttuğu yol, gerçek bilgilerin Amerika'ya götürülmesine yaramaktadır. İlerki yıllarda da bunun pek çok örneğini görebiliriz.

Wofford'un tavsiyeleri ve etkileri :

Tavsiyelerin en sonundan başlamak daha anlamlı olacak. Wofford, raporunu şu cümlelerle bitiriyor: [38] «... Bu büyük prob-

lemlerin ele alınmasının en tesirli yolu belki de **dikkatle seçilen** şahıslardan müteşekkil bir grubu mezun sayıp, yukarıdaki çalışmalarla meşgul olmak üzere göervlendirmektir. Böyle bir grubu kitaplık ve danışma hususundaki kolaylıklardan dolayı **Amerika Birleşik Devletleri'nde bir üniversiteye göndermek faydalı olacaktır.** Bu grup orada işlerinin baskısından uzak olarak Türkiye'de köy okullarını ıslah edecek ve yardım sağlayacak olan program ve planlar üzerinde çalışacaktır.»

Aslında dört aylık gezi, inceleme, bunca masraf ve tantana, aktardığımız satırları söylemek içindir. Biz gene de ayrıntı durumunda olan tavsiyeleri özetleyelim. ([39])

Birinci bölümdeki tavsiyelerin özeti:

1. Köyde kız öğrenci devamını sağlamak için propaganda etkinliğine girişilmelidir. «... Türk Amerikan Cemiyeti... bu programı özel bir proje olarak desteklemeli.» ([40])
2. Devamsızlıkla uğraşan ayrı görevliler bulunmalıdır.
3. Köy okulları önce 6, sonra 8 yıla çıkarılmalıdır.
4. Bölge okulları yoluyla köy çocukları ortaokula ve liseye kavuşturulmalıdır.
5. Köy çocuklarının ilerlemesi için şehirlerde yurtlar açılmalıdır.
6. Türkiye'de eğitim-öğretim programları demokratik hale sokulmalıdır. Öğretmen, velilerle birlikte plan ve program geliştirilmeli. Program mahallî olmalıdır.
7. Köy okullarında çocuğun kişiliğini geliştirmesine önem verilmelidir. Örneğin, 4—K kulüpleri kurulmalı. Çocuklar okulu çiçeklerle süslemeli.
8. Öğretmenler köyü incelemeyi öğrenmelidir.
İkinci bölümdeki tavsiyelerin özeti :
9. Köy okulları sıhhî şartlara kavuşturulmalıdır. Her okula ışık ölçer alınmalı. «... İyi bir ışık ölçer General Electric Company USA'dan... 10 dolara temin edilebilir.» ([41])
10. Köy okullarında sınıf esasından vazgeçilip grup esasına göre düzenleme yapılmalı.
11. İlkokul programı tamamıyla değiştirilmeli. «I. yıl EV YILI, II. yıl KÖY YILI, III. yıl CEMİYET YILI... olmalıdır.» ([42])
12. Öğretim metotları yenilenmelidir.
13. Bir öğretmene düşen öğrenci sayısı 30-40 olmalıdır.
14. Ders araçları sağlama ve öğrencilere devletin ve köylünün yardımıyla parasız kitap verme formülü bulunmalıdır.
Üçüncü bölümdeki tavsiyelerin özeti:

15. Doğuda, Güneyde, İç Anadolu'da olmak üzere üç Kız Köy Enstitüsü açılmalıdır. Çünkü, bu bölgelerde «... köylüler kadın öğretmeni tercih ederler...» ([43])
16. Köy Enstitüsü ve öğretmen okulu yatakhaneleri «kolej»lerinkine benzetilmelidir.
17. Erkek enstitülerinde «ev idaresi öğretmenlerinin gözetiminde kadınlar çalıştırılmalıdır.» ([44])
18. Süratle, öğretmen yetiştiren okullarda üniforma tipi giysilerden vazgeçilmelidir.
19. Öğretmen adayı seçim sistemi değiştirilmelidir: Adayın geçmişi dikkate alınmalı, şahsî görüşme yapılmalı, test uygulanmalı. Öğreniminin yarısında durumları tekrar görüşülmelidir.
20. «Hem öğretmen okulları ve hem de Köy Enstitüleri için müfredat programı tamamıyla yeniden hazırlanmalıdır.» Örneğin, «... fizik ve kimya yerine, tabiî kaynaklarının korunması, elektrik, radyo, radar vesaire kadar Türkiye'nin **bitki, hayvan ve böceklerinin** hayatı üzerinde duran genel bir tabiat ve fen bilgisi okutulmalıdır.» ([45])
21. Öğretmen adayları meslek dersleri görmelidir.
22. Müfettiş yetiştirme işi yeniden gözden geçirilmelidir.
23. Gazi ve İstanbul Eğitim Enstitüleri ilkokul öğretmeni yetiştiren uygulama öğretmeni yetiştirmelidir.

Ayrıca, raporun sonunda 106 tane öğretmen meslek kitabı tavsiye edilmiş olup, bunların hepsi USA'da basılmıştır. ([46])

Tavsiyelerin etkileri :

1. 25 kişilik «mezun bir grup» Wofford'la birlikte Florida Üniversitesi'ne gitmiştir. «Florida Grubu» adıyla bilinen bu grup «işlerinin baskısından azad» olarak dört ay Amerika'da kalmış ve dönüşünde «Florida Grubu Raporu»nu vermiştir.
2. 1953 yılında 5. Millî Eğitim Şûrası toplanmış, Wofford'un ve Wofford'un yönettiği Florida grubunun raporlarına uygun bir Köy İlkokulu Programı hazırlanması kararlaştırılmıştır. Taslağı bu şûrada incelenen programın denemesine 1953-1954 öğretim yılında Bolu'da başlanmıştır. Bu taslakta ders konularının Wofford'un «Küçük Köy Okullarında Öğretim» ([47]) kitabından alınacağı kaydedilmiştir.
3. Köy Enstitüleri'nin önce programı değiştirilerek ve süresi artırılarak, sonra da yasa değişikliği yapılarak (6234 S.Y.) yıkılmaları sağlanmıştır. Ayrı Kız Köy Enstitüsü açılma-

mış, ama Köy Enstitüleri'nde kız ve erkek öğrenciler ayrılarak temel ilkelerinden birisi yok edilmiştir. «Böceklerin, bitkilerin» hayatını inceleyen dersler konmuştur. «Eğitim Tarihi» «İş Eğitimi» ve toplumbilim dersleri kaldırılarak yerlerine Amerika sempatisi yaratan Eğitim Psikolojisi ve Eğitim Sosyolojisi dersleri konmuştur. Bilinçlenmeye ve üretime yönelik içerik kaybedilmiştir .

4. Eğitim Enstitüleri programlarında da koşut değişiklikler yapılmıştır. Bu yüzden görevinden istifa eden öğretmenler olmuştur.
5. 1962'de toplanan 7. M. E. Şûrası'nda yeniden bir İlkokul Program Taslağı hazırlanmış ve 14 gelişmiş ilin seçme okullarında denenerek 1968'de bir Bakanlık genelgesi biçiminde yürürlüğe konmuştur. Yeni İlkokul Programının hazırlanıp yürürlüğe girmesi tam 18 yıl sürmüştür. (1951 1968).
6. Wofford, tavsiyelerinde yetişen kuşağın tarımsal üretim modeline göre eğitilmesini önermiştir. Programa ise tarım dersleri konmamış, tarım konuları fen ve tabiat bilgileri arasına sıkıştırılarak fiilen kaldırılmıştır. Uygulanması, denenmesi, yapılması gereken konular «incelenmeye» başlanmıştır.
7. Öğrenciler «öğretmenim» yerine «arkadaşlar» demeyi öğrenerek ve 4—K kulüpleriyle bireysel üretime yönelerek «demokrasi eğitimi»ne kavuşmuşlardır (!)
8. Yeni karışıklıklar yeni Amerikan uzmanlarının çağrılmasını gerektirmiştir. Her yeni gelen uzman grubu yeni projeler getirmiştir. Amerikalı uzmanlar 1951-1968 arasında adı bilinen 20 tane eğitim için yardım projesi» getirmişlerdir.
9. Kendi öğretisinin «daha yumuşak» politikası Türkiye'ye barış gönüllülerinin gelmesine ve çoğunun eğitim işiyle uğraşmasına ortam hazırlamıştır.
10. Amerikalı uzmanların kendi ülkelerinde para etmeyen eserleri bile Türkçeye çevrilerek meslek kitaplıklarımıza doldurulmuştur.
11. Türkiye'de pek çok program uzmanı ve kılavuz tüccarı türemiştir.
12. Giderek tüm okul programları ulusal ve toplumsal özden soyutlanmışlardır.
13. Wofford'un raporu, bir yandan keşmekeş yaratırken, diğer yandan da devrimci öğretmen kitlesinin ve bilinçli kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunmuştur.

S o n u ç :

Wofford'un raporu gibi pek çok yabancı uzman raporu, farkında olalım olmayalım eğitimde ve diğer kesimlerde toplumumuzu yozlaştırmanın ortamını hazırlamak amacıyla düzenlenmiştir. Türkiye'de emekçilerin, öğretmenlerin, aydınların ve tüm yurtseverlerin ödevi bu tür belgeleri ve girişimleri dikkatle değerlendirilip tutarlı bir tavır takınmaktır. Bu girişimler ayrıntılarıyla bilinmeden tavrımızı doğru koyamayız ve doğru eylemlere yönelemeyiz.

---

(1) Prof. Dr. Kate V. Wofford, **Türkiye'de Köy İlkokulları Hakkında Rapor**-1952, 151 sayfa (Çev. Fatma Varış) M.E.B.
(2) Dr. B. Parker, «**Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor**»-1939 (Mf V.), s. V-VI ve M. Şükrü Koç, «**Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma**» -1970, s. 197.
(3) Raporların en önemlileri için bkz. 1. «**Muhtelif Memleketlerde Maarif Teşkilâtı Hakkında Rapor**-1939 (Mf. V.) ve 2. «Kültür Bakanlığı Dergisi 1937, sayı: 20-1.
(4) En önemlileri için bkz. İ. Hakkı Tonguç, «**Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy**»
(5) Tonguç, aynı.
(6) Wofford, aynı, s. 7.
(7) Konuşmanın bir özeti için bkz. Ş. Gedikoğlu; Köy Enstitüleri-1971, s. 18.
(8) Kopyası, Tonguç; **Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy-1947**, s. 417-420.
(9) Kopyası, Tonguç; **İlköğretim Kavramı-1946**, s. 267-296.
(10) Tonguç; aynı, s. 306-313.
(11) Anılan Dergi, s. 2-121.
(12) Tonguç; **İlköğretim Kavramı**, s. 298-303.
(13) Bkz.: Kültür Bakanlığı Dergisi, sayı: 20-1.
(14) Tonguç; aynı, s. 313-314.
(15) M.E.B. yn.-1938, s. 520 s.
(16) Aynı, s. 267.
(17) Ciddî bir derleme için bkz: Şevket Gedikoğlu; «**Köy Enstitüleri Üstüne Bibliyografya**», Yeni Toplum Dergisi-1976/Nisan, sayı: 5.
(18) Kültür Bakanlığı Dergisi, sayı: 20-1, s. 198-280.
(19) Wofford; a.g.r., s. 3-5.
(20) Aktaran, Ahmet Köklügiller; İMECE Dergisi-1967, sayı: 72.
(21) Köklügiller; aynı ve Talayhan Soytürk; Yeni Ufuklar-1970, sayı: 216.
(22) Wofford; a.g.r.
(23) Fay Kırby; **Türkiye'de Köy Enstitüleri**-1962, s. 371.
(24) Wofford; aynı eser, s. 7-11.
(25) Örneğin, raporun 18, 19, 24, 26 ve 46. sayfalarındaki dipnotlar bu bilgilerin kaynağı gösterilir.

(26) Bkz: Raporun 16. sayfasındaki dipnotlar.
(27) İ. H. Tonguç; Köyde Eğitim-1938. s. (520)
(28) Aynı, s. 513-520.
(29) Aynı, 215-223
(30) Aynı, s. 223-500.
(31) İ. H. Tonguç; **Eğitim Yolu İle Canlandırılacak Köy-1947**, s. 631-632.
(32) Aynı, s. 513-529.
(33) Aynı, s. 562-566.
(34) Wofford; a.g.r., s. 10
(35) Aynı, s. 18.
(36) Aynı, s. 8.
(37) Aynı, s. 10.
(38) Aynı, s. 129.
(39) Aynı, s. 123-129.
(40) Aynı, s. 123.
(41) Aynı, s. 48 (dipnot: xx)
(42) Aynı, s. 66-69.
(43) Aynı, s. 89.
(44) Aynı, s. 127.
(45) Aynı, s. 107.
(46) Aynı, s. 141-151.
(47) **Köy İlkokulları Program Taslağı**-1953, M.E.B.

Almanya'da Faşizmin İktidara Gelişi

Mustafa DEMİR

Almanya, I. paylaşım savaşından en kayıplı çıkan emperyalist ülke oldu. Alman emperyalizmi, savaş sonrası, pazarlarını kaybettiği gibi, kendisini ABD, Fransız, İngiltere emperyalistlerinin ayakları altında buldu. Alman halkının sırtına ağır savaş tazminatları yüklendi. Fransa, Almanların Ruhr havzasını işgal etti. İşgal, Alman halkının direnişi ile karşılaştı. Ulusal bilinç, bu arada şövenizm görülmedik ölçüde yayıldı. Alman felsefesinin özünde var olan ırkçılık, Yahudi düşmanlığı yeniden hortlamaya başladı. 16. yüzyılda Alman feodalleri, sömürülerini sürdürmek için halk arasında sun'i çelişkiler yaratıyor, Yahudi düşmanlığını körüklüyorlardı. Hakim sınıfların sadık kölesi Martin Luther (ki, tarih kitapları bize onu 'büyük reformcu' diye tanıtır.) bu işin teorisini geliştiriyor. Ve «Sinagoglarıyla okulları ateşe verilmeli, evleri yıkılmalı ...ve çingeneler gibi çergilere, ya da ahırlara tıkılmalıdırlar... bu sefalet içinde durmadan ağlayıp sızlayarak, bizi tanrıya şikâyet etsinler.» diyordu. Kökü çok gerilere dayanan ırkçılık ve Yahudi düşmanlığına Alman burjuvazisi sahip çıkacak, giderek Hitler'de uygulama olanağı bulacak ve meşhur «üstün ırk» teorileri böylece gelişecektir.

I. Paylaşım Savaşı sonrası Almanya'nın sınıfsal yapısı kabaca şöyledir:

A — ALMAN BURJUVAZİSİ :

Alman burjuvazisi İtalya'ya göre daha yaşlı ve güçlüydü. Ancak Fransız ve İngiliz Burjuvazisine oranla genç ve güçsüz sayılırdı. 1900'lerden sonra hızla güçlenmeğe başladı. Daha savaştan hayli önce, Krupp'lar, Thyssen'ler, Kirdof'lar, Börsig'ler... vb. leri, birer militan patron gibi davranıyorlar, sömürdükleri insanlara serf muamelesi yapıyorlardı. Krupp, personeline şunları diyordu: «biz burada sadece ekmeğini yediği patronuna karşı, taaa içinden minnet duyan sadık işçiler isteriz.»

Kapitalist sınıf, «Sosyal Demokrasiye Karşı Mücadele Birliği» adı altında örgütlenmişti.

1918 yılının ekonomik bunalımı, Almanya'yı temellerinden sarstı. Prusya Militarizmi yıkıldı. 1917 Ekim Devriminin etkisiyle, Almanya'da Sovyet yönetimleri kuruldu. Bir kaç gün iktidar, «İşçi ve Asker Sovyetlerinin» eline geçti. Bir kaç ay süreyle ağır sanayiciler mülklerinden olma korkusuyla nöbetler geçirdiler. Fakat çabuk toparlanıp kendilerine geldiler ve geçirdikleri korku, intikam duygularını on kat daha arttırdı. Gerçek bir sosyal devrimi önlemek için, işçi sınıfına bir çok tavizler vermek zorunda kaldılar. Sekiz saatlik iş günü, Sendika hakkı, İş yerlerinde İşçi -İşveren İşbirliği... bunların en önemlilerindendir. İşçilerin geniş haklar koparmaları karşısında büyük sermayenin temsilcisi bir bakan şunları söyliyecektir: «Sekiz saatlik iş günü, Almanya'nın içine yerleştirildiği tabutun çivileridir.»

Sanayi ve toprak kapitalistleri bu tavizleri verirken hop oturup, hop kalkıyorlardı. 1920'den sonra politik bunalım son haddine varmıştı. Çıkarlarını Devlet aracılığıyla korumakta endişeye düşen kapitalistler, tek tek başlarının çaresine bakma yoluna dahi koyuldular. Her biri kendi iş yeri çevresinde ya da topraklarında «Anti-Bolşevizm de Uzmanlaşmış» başıbozuk sürüleri beslemeye, eski askerleri, işsizleri silâhlandırıp işçilerine karşı kullanmaya başladılar. Bunlar, şehir ve kır proletaryasıyla savaşa girmek, onları yıpratmak ve yenmek için kurulmuştur. Bu çetelerden biri de, Münih'te «Nasyonal Sosyalist Parti» adını alır ve 1922'den sonra başına Adolf Hitler geçer.

Alman emperyalizmi, dünyaya biraz geç gelmişti. Pazar bulmak için silâh yoluyla yeniden pazar paylaşma denemesine girişti. Emperyalistler arası I. Paylaşım savaşı verildi. Alman Emperyalizmi yenildi... Sonuçta, 132 milyar altın Mark tutarında tazminat ödemeye mahkûm edildi. Fransa, Almanya'nın hammadde kaynaklarını işgal edince, Alman sanayicileri, Almanya'yı saldırgan ve milliyetçi bir dış siyasete sürüklediler. Reich hükümetini

de atlıyarak maceracı kimselerden oluşan seyyâr ve silâhlı çeteleri paraca desteklediler. 1919 Haziranında, «Baltikum» adında 50.000 kişilik bir paralı asker ordusu kurarak, bunları Sovyet Ordularına karşı savaşmak üzere Letonya'ya gönderdiler. 1923'de pek çok başı bozuk kolu ve «Mücadele Birliğinde» Ruhr'daki Fransız işgaline karşı direnme kiçin yararlandılar. 25 Eylül 1923'de bütün bu «Mücadele Birlikleri» tek bir örgüt halinde birleştiler. Başlarına da Adolf Hitler geçti.

Alman burjuvazisi, ağır sanayiciler grubu «Stinnes, Thyssen, Krupp... gibi) ve AEG'nin başı çektiği «Fertigindüstrie» (mamul madde sanayi) grubu arasında büyük çıkar çelişmeleri vardı. Mamul madde sanayicileri, sınıfsal yapıları gereği, emekçi sınıflarla uzlaşma yolunu tutuyorlardı. Ağır sanayicilerin ise savaştan sonra üretimlerinin azalması, ham maddelerini Fransa'ya kaptırmaları yetmiyormuş gibi, bir de işçi sınıfına büyük tavizler vermeleri, onların gözünü döndürmüştü. İşçi sınıfının mücadelesini zorla bastıracak, ham madde alanlarını ele geçirecek, üretimlerini artıracak ve yeniden pazarlar bulacak bir hükümet istiyorlardı. Oysa hükümetler genellikle FERTİGİNDÜSTRİE grubunun adamlarından oluşuyordu.

1923'de enflasyon zirveye ulaştı. Alman markının değeri 1/12.000 dolara düştü. Ağır sanayicilerin imdadına 1924'de Daves planıyla, yüksek faizli Amerikan sermayesi yetişti. Mark, istikrar kazanmaya başladı. Daha çok kredi alabilmek için ülke içinde istikrar olduğunu, güvenilir bir hükümetleri bulunduğunu, «Velinimet»leri Amerika'ya göstermeliydiler. Bunun için faşist çetelere, 1924'den 1929'a kadar, sadece ayakta durabilecekleri ölçüde yardım yapıldı, Kanlı saldırılar azaltıldı.

Bu yıllar ayrıca tekelleşmenin en hızlı olduğu yıllardır. Dünya finans tarihinin kaydettiği en büyük yatırımlar 1931'e kadar süren bu dönemde gerçekleşti. Bunlar, altın mark 30 milyarlık bir seviyeye ulaştı.

Üretim potansiyeli 1/3 oranında arttı. Tekeller hızla dış pazar bulmaya giriştiler. Dış pazarlara açılma başlarken Alman tekelleri 1920 bunalımına yakalandı. «Üretim göstergeleri, (1928: 100, 7 ABD'de, 1926'da 106, 3'lük seviyesinden 1931 sonunda 64'e düşerken; Almanya'da 101, 4'den 1929, 1931 sonunda 60'a düştü.» Üretim cihazı kapasitesinin ancak yarısı ile çalışabilir duruma düştü.

Sokaklar işsizlerle doldu. 1929'da işsiz sayısı iki milyonken, 1930'da 4 milyona çıktı. Danatbank, Credit - Ansolt... gibi sanayicilere uzun vadeli Kredi veren büyük bankalar iflas etti. Kâr oranları sıfıra yaklaştı.

Bu büyük bunalım başta sanayicileri sarstı. Zararlarını kapatmak için devletten yardım istediler. Hükümetten, işçi ücretlerini düşürmesini, on milyon işçi ile iki milyon memurun toplu sözleşmelerinin iptalini istediler. Sendikaların kapatılması da istekleri arasındaydı. Büyük toprak sahipleri daha büyük bunalım içindeydiler. Onlar da hükümetten «Buhran Yardımı» istemeye başladılar.

Hükümet bu istekleri yerine getiremezdi. Çünkü hükümette bulunanlar FERTİGİNDÜSTRİE Grubunun adamlarıydı. Emekçi sınıflarla uzlaşma politikası izliyorlardı. O halde geriye bir tek çözüm yolu kalıyordu: Büyük sanayiciler ve toprak sahiplerinin devleti tamamen kendilerine tâbi kılmaları, iktidarı güçlü ellere teslim etmeleri... İşte bu gerekçe ile uzun süredir kış uykusuna yatmış bulunan Nasyonal Sosyalizmi kuytu köşesinden çıkardılar ve iktidarı alması için çeşitli yollara baş vurdular. Aziz dostu Hitler'i desteklemekten bir an olsun geri kalmamış olan Fritz Thyssen, Hitler'in hayranlarından olan ve «GELSENKİRCHEN» Metalurji konsorsiyumunun sahibi ihtiyar Emil Kirdof ve daha bir çokları, işte o zaman kesenin ağzını iyice açtılar. Sonradan 1 Mayıs 1936'da Emil Kirdof şu açıklamada bulunacaktı: «Bütün hayatımı yeniden gözden geçirdiğimde bana uzun bir ömür bahşeden ...ve böylece tam gerektiği bir anda sevgili Führer'imizin yardımına koşmama imkân verdiren tanrıma nasıl şükredeceğimi bilemiyorum...».

1930 yazından itibaren, ağır sanayicilerin büyük bir kısmı ve bunlara bağlı olan bankerler, Nasyonal-Sosyalist Partiyi paraca desteklemeye başladılar. Çok sonraları, bir nutkunda Hitler, bu şaşırtıcı seçim kampanyasını hatırlatarak, dinleyicilerine şunları söyliyecektir: «Her birinin altına birer araba çekilmiş bin konuşmacının, bir yıl boyunca, halkla on bin toplantıya katılabilmelerinin ne demek olduğunu bir düşünün.» 1931-32 yıllarında, gittikçe artan yardımlar NSDAP (Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi) kasalarına yağmaya devam edecektir.

Fertigindüstrie, Nasyonal-Sosyalistlerin iktidarının ancak silâhlı bir mücadele ile durdurulabileceğini anlamıştı, ama geç kalmıştı. Ayrıca yapısı da böyle bir girişim yapmasına el vermezdi.

B — ARA SINIFLAR :

Ara sınıfların, yani küçük ve orta burjuvazinin temel niteliklerinden biri, güçlü olana bel bağlama tavrıdır. Kendi başlarına, bağımsız bir hareket geliştiremezler. Burjuvazi ile işçi sınıfı arasında bocalayıp dururlar.

1. Paylaşım savaşı, Almanya'da ara sınıfların mülksüzleşme ve bu oranda proleterleşmelerini hızlandırdı. Aslında savaşın finansmanı, tamamen küçük tasarruf sahiplerinin biriktirdiği paralarla sağlanmıştır. Paranın değerini kaybetmesi ve rantların değişmesi, rantiyelerin gelirlerini düşürmüş, küçük gelir sahipleri ağır vergiler altında ezilmiş, memur aylıkları yeni şartlara yeterince uydurulamamış, kitlelerin alım gücünün düşmesi küçük tüccarın iş hacmini daraltmıştı. Tekelci sermaye rekabeti, bağımsız üreticiyi daha beter ezmiş, teknisyenler kendilerini, emrinde çalıştıkları Anonim sermayenin köleleri durumunda görmeye başlamışlardı.

Küçük ve orta burjuvazi genellikle barışçıldırlar. Mevcut durumun korunmasından yanadır. Onlara en uygun düşen politik örgüt, sosyal demokrat bir örgüttür. Almanya'da orta ve küçük burjuvazinin desteklediği sosyal-demokratlar, işçi sınıfının 1919 ve 1923 ayaklanmalarına ihanet ettiler. İşçi sınıfını arkadan vurdular, Sosyal-Demokrasi, burjuva ideolojisinin inceltilmiş biçimidir. Koyu özel mülkiyetçidirler. Bu özellikleri onların şöven ve milliyetçi propagandalara çabucak kapılmalarına neden olur. Ara sınıflar iyice yoksullaşmadıkça, mülklerini kaybetmedikçe mevcut düzenden umutlarını kesmezler. Ara sınıflara gerçeği kavratmakta en büyük görev, başta işçi sınıfının öz-örgütüne ve giderek demokratik kitle örgütlerine düşer. Görevin ihmali, ara sınıfları burjuvazinin kuyruğuna takar.

«Proletarya ne zaman kapitalizmi yıkma görevini savsaklamış ve imkânlarını sonuna kadar kullanmaktan kaçınmışsa orta sınıflar da, doymak bilmeyen büyük sermaye ile, talepçilikten öteye gitmeyen işçi sınıfları arasında sıkışıp kalmış, sonunda da kudurup azgınlaşarak, selâmeti faşizme yönelmede aramıştır.

«Kısacası proletaryaya düşen şey, kendi sosyalist programından vazgeçmek pahasına ara sınıflara çengel atmak değil, onları toplumu yeni bir yola yöneltme konusundaki maharetine inandırmak ve bunu da, devrimci eyleminin gücü ve güvenciyle yapmaktır.»

1919'da köylülerin oyları sosyalist ve sosyal-demokrat partilere kaymıştı. Rosa Luxemburg ve Alman devrimcileri, işçi sınıfı ile köylülüğün büyük toprakların paylaştırılması, toprak aristokrasisinin tasfiyesi temelinde ittifakı için çalışıyordu. Fakat devrimci hareket, sosyal-demokratların ihanetiyle ezildi.

1929 bunalımı, şiddetini tarım kesiminde daha çok duyurmuştu. Köylülerle işçi sınıfı arasında ittifak kurulamamıştı. Sanayi kesiminde büyük yatırımlar sürerken, tarım kesimi 16 milyar marklık bir borç içindeydi. Vergilerin artmasıyla, orta ve kü-

çük üretici köylüler tamamen sarsıldı. 1928'den sonra köylü ayaklanmaları başladı. Tahsildarlar öldürüldü. Vergi daireleri basıldı. İktidarda bulunan sosyal-demokratlar, buna, hareket yöneticilerini tutuklayarak karşılık verdiler. Köylüler sosyal-demokrasiden koptu. Ancak, işçi sınıfı ile de bağ kurulmuş değildi.

Büyük toprak sahipleri «gümrük himayesi sistemin»in kurulması sloganıyla köylülüğü saflarına çekmeye çalıştılar. Köylüleri, «Köyleri Koruma Derneği» adı altındaki örgütlerde toplamaya çalıştılar. Büyük toprak sahiplerinin parayla besledikleri «Nasyonal Sosyalist-İşçi Partisi», kendisini, özellikle küçük köylülerin korunması ve kurtarılması davasına adamış gibi gösteriyordu O kadar ki, işi kısmî de olsa, bir toprak reformunu savunmaya kadar götürdü. Bu kurnazlık sayesinde toprak ağaları, küçük köylüleri kendi imtiyazlarının savunulması yönünde örgütlemeyi bildiler. Faşistler daha sonra, savaş artığı askerleri, gençliğin önemli bir kesimini ve özellikle öğrenci gençliği peşlerine taktılar.

C — İŞÇİ SINIFI :

Savaştan sonra, işçi sınıfı burjuvaziden büyük tavizler kopardı. Kadınlara oy hakkı, 8 saatlik işgünü, toplu sözleşme... vb. Tarım işçileri örgütlenme haklarını aldılar. Toprak emekçileri federasyonunun 1918'de 100.000 üyesi varken, 1920'de 700.000'e ulaştı. Kapitalistler durumdan memnun değillerdi. Bunu açıkça demokrasi düşmanlığı ile birleştirdiler. Çelik tekeli başkanı ve Hitler'in en büyük desteği Fritz Thyssen 1924 yılında kapitalist çevrelerdeki bu eğilimi «bizdeki demokrasinin hiç bir varlık nedeni yoktur.» sözleriyle dile getirecektir.

Tarım işçileri ve yoksul köylüler toprak ağalarının topraklarını işgal ediyorlar, Sovyet yönetimleri kuruyorlardı. Sosyalistler ve sosyal-demokratlar köylülere öncülük yapmaktan çekindiler. Onları politik mücadeleye kazanamadılar. Kapitalistler, köylü eylemlerini bastırmak için «Anti-Bolşevizm'de Uzmanlaşmış» birlikler kurdular. Bu birliklerden birinin lideri Hitler, Münih birahane ayaklanmasından sonra hapse atıldığında hakimlere şöyle diyecekti: «Ben marksizmi yer yüzünden kaldıracak biri olmak istedim. Bu görevi başarmak istiyorum.»

Sosyalist ve Sosyal-Demokrat Partiler, 1920'lerden sonra sürekli güçleniyorlardı. 1924'deki Amerikan yardımlarıyla ekonomik istikrar kurulmaya başlandığında Sosyal-Demokratlar oyların % 30'unu alarak en güçlü parti durumuna geldiler. Bu dönem, büyük sanayicilerin faşistleri, «buzdolabına kaldırma» dönemi-

dir. Faşistler oyların % 3'ünü alarak 12 milletvekili çıkarabildiler. 1929 bunalımına kadar bu böyle sürdü. Bunalımla birlikte faşistler «buzdolabından» çıkarıldılar. Faşistlerin parlamentoda, 1928'de 12, 1930'da 107, 1932'de 230 milletvekili oldu.

1928'den sonra Sosyal-Demokratlardan ve sosyalistlerden umudunu kesen ara sınıflar ve işçi sınıfı, Nazilere ve Komünist Partisine yaklaştılar. 1928'de 54 olan Komünist Partisi milletvekili sayısı, 1930'da 77'ye, 1923'de 89'a yükseldi. 1932'de seçimler yenilendi. Nazilerin parlamenter sayısı 230'dan 196'ya düşerken, komünistlerinki 89'dan 100'e çıktı. Sosyalist ve sosyal-demokratlar ise sürekli oy kaybediyorlardı.

1920'den sonra kitle eylemleri, mitingler, grevler, işgaller, işgaller, yürüyüşler birbirini izliyordu. İşçi sınıfının kabaran devrimci mücadelesi karşısında kapitalistler besleme saldırı çeteleriyle işçi eylemlerini kırmaya çalışıyorlardı. Ayrıca Sosyal-Demokratlar işçi eylemlerini arkadan bıçaklıyorlardı. 1919 ocağında Berlin'li işçilerin Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'nin Spartaküsçü örgütünce desteklenen eylemi (Ayaklanması), Sosyal-Demokrat Savunma Bakanı Noske tarafından gönderilen askerî birlikler ve milliyetçi gönüllü alayları tarafından kanlı bir biçimde bastırıldı. Lüxemburg ve Liebknect, faşist subaylarca öldürüldüler.

Ayrıca devrimciler, ara sınıfların ve köylülüğün desteğini alamadılar. Faşistler saldırı üstüne saldırı düzenliyorlardı. Alman devrimcileri faşistlere,faşistlerin silahı ile cevap veremediler. Kendi sağlarından, parlamentodan, ordudan, polisten medet umdular. Devrimci sınıfın gücüne güvenmediler. İktidara yönelmede kararlılık gösteremediler. Sermaye sınıfı, devrimcilerin kararsızlığından, eylemsizliğinden yararlandı. Küçük faşist çeteleri saldırı üstüne saldırı düzenlediler. Hitler, geçmişle ilgili olarak şu itirafta bulunacaktır: «Bizim gelişmemizi önleyebilecek bir tek tehlike vardı: Hasmımızın bu gelişmenin ilkesini, özünü kavraması ve daha ilk günden itibaren en gaddar şekilde, yeni hareketimizin çekirdeğini kırması.» Göbbels de şöyle der: «Eğer rakibimiz, ne kadar zayıf olduğumuzu bilebilseydi, bizi her halde un-ufak ederdi. (...) Çalışmalarımızı daha başında kana boğup ezerdi.» Ama reformist liderlerin elinde kısırlaştırılan devrimci hareket bunu kavrıyamadı.

Saldırı çeteleri güçlendikçe, politik bir karakter de kazanıyorlardı, 1930'dan sonra sokak çatışmaları arttı. Faşistler devrimcilere duramadan saldırıyor ve bir yandan da her sınıfın çıkarlarına uygun düşen propagandalarla kitle tabanını genişletiyordu. Yalnız Prusya'da, 1 haziranla 20 haziran arasında, 461 büyük so-

kak çatışması oldu. Bu çatışmalarda 82 kişi öldü. 400 kişi ağır yaralandı.

D — FAŞİZMİN İKTİDARA GELİŞİ :

Faşistler, anti-kapitalist olduklarını söylediler. Oysa onları paraca destekleyen büyük kapitalistlerdi. Çelik tekeli başkanı Fritz Thyssen, Hitler'e daha da önce yardımda bulunanlar arasındaydı. Nazi liderine 1923'de Münih'te rastlamış, o zaman pek tanınmayan NAZİ Partisine 100.000 altın mark vermişti. Birleşik çelik kurumlarında nüfuzlu bir adam olan Albert Vögler de Thyssen'e katılmıştı. Hitler'in 1930 ile 1933 yılları arasında iktidara gelmek için yaptığı son çalışmalarda, sanayicilerden gelen paraların temel kaynağı, kömür ve çelik krallarındandı. Nürnberg'te ifade veren Valter FUNK, «1931 yılında, sanayici dostlarım ve ben NAZİ Partisinin çok uzak olmayan bir gelecekte iktidara geleceğine inanmıştık.» diyordu.

Almanya'da faşistleri ordu da geniş ölçüde destekledi. Ordu, zaten devletin vurucu gücüdür. Devlet hakim sınıfların baskı aracı olduğuna göre, ordu hakim sınıfların emrinde demektir. Bu açıdan Alman Ordusundan devrimci harekete destek olması beklenemezdi. (İçlerinde tek tük devrimcilerin olması bu gerçeği değiştirmez.) 1919'da genelkurmay subayı Enst RÖHM, Hitler'e yardıma başladı. Zaten Hitler'de, savaştan sonra ordunun Milliyetçi Görüşler Yayma Servislerinde çalışıyordu ve ordudan maaş alıyordu. Hitler, «Mücadele Birlikleri»ne subayların yardımı ile çeki-düzen verdi. Meşhur S.A.'lar böylece doğdu. 1929'da da S.S.'leri kurdu. SA'lara ve SS'lere askerî kışlalarda serbestçe eğitim yapma hakkı tanındı. Alman Generalleri Hitler'den pek hoşnuttular. Kendisini bir evlattan çok seviyorlardı. General Von Lossov ise şöyle diyecekti: «Hitler'in geliştirdiği eylemde sağlam bir yan bulunduğunu anlamıştık. Emekçileri kitle halinde bizim milliyetçilik davamıza inandırabilirdi. (...) Hitler'in, düşüncelerimizin siyasal alandaki savunucusu olmasını iyi karşılıyorum.»

Burjuva yasaları da faşistleri koruyordu. Katiller bile, sağcı oldukları ve demokratları öldürdükleri takdirde subayların ve sağcıların yardımıyla mahkemelerden yakayı sıyırmaktaydılar.

Hitler ağır sanayicilerin güvenini kazanınca ve kesinleştiğini anlayınca, 1929'dan sonra kitle tabanını genişletmek için çok yoğun bir propaganda kampanyasına girişti.

30 Ocak 1933'te Hitler başbakanlığa getirildi. Karşısında güçlü bir sol muhalefet vardı. Zorunlu olarak ilk anda parlamentoyu feshedip açık diktatörlüğe geçemedi. Sinsice tertiplerle devrimci

harekete tuzaklar hazırladı. 1933 Şubatında meclisi yakıp, suçu devrimcilerin üzerine attı. Böylece sol partileri kapatma olanağı buldu. İktidar olduktan sonraki ilk uygulamalarından bazıları şunlar:

1 — İktidar olmadan, toprakları parasız olarak köylülere dağıtacağını söylüyordu. Bu slogan sonradan hiç duyulmadı.

2 — Kapitalizme ve burjuvaziye karşı olduklarını söylüyorlardı. 1933 martında özel girişimi destekleme, özel mülkiyeti koruma kararı aldılar.

3 — Meclis yangınıyla olağanüstü hal ilân edilip, bütün yetkiler polise verildi. Artık, Almanya bir polis devletiydi.

4 — 24 martta meclis, anayasaya bağlı kalmadan Hitler'e kanun gücünde kararname çıkarma yetkisini verdi.

5 — 2 mayıs 1933'te sendikalar kapatıldı.

6 — 20 haziran 1933'te ilk toplama kampı açıldı. Bu kampların sayısı giderek akıl almaz derecede çoğaldı. Yüzbinlerce insan bu kamplarda can verdi.

7 — 14 temmuz 1933'te NSDAP dışındaki partiler kapatıldı. Parti kurmaya kalkanlara en az üç yıldan başlıyan cezalar verildi.

8 — Faşist parti içinde, kapitalizmin de yok edileceğine inananlar vardı. «İkinci Devrim» sloganıyla kapitalist tekellere karşı bir eyleme giriştiler. Hitler bunu kanla bastırdı. Silâhlı gücü SA'ları dağıtıp bin kadar liderini öldürttü.

9 — Dışa doğru gittikçe dozu artan, saldırgan bir politika izlenmeye başlandı. Büyük sermaye ile devlet iç-içe girerek tekelci burjuvazinin açık diktatörlüğü Almanya'da II. paylaşım savaşı sonuna kadar uygulandı.

Kaynaklar :

1 — Faşizme Karşı Birleşik Cephe. (G. Dimitrov)

2 — Faşizm ve Büyük Sermaye. (Pierre Lariqee)

3 — Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi (Gelişim Yayınevi)

4 — Cumhuriyet, Yeni Ortam, Politika Gazeteleri.

5 — Haftalık ve Aylık Dergiler.

Almanya'da Yabancı İşçi Çocuklarının Eğitim ve Dil Sorunları

●

Yılmaz ELMAS

Türk-Alman Kültür Merkezi (İstanbul) 1974 yılında, Kasım -Aralık aylarını kapsayan günlerde ilgi duyanlara değişik konularda toplumsal sorunlara değinen ilginç programlar sunmuştur.

TÜRK-ALMAN KÜLTÜR MERKEZİ'nin düzenlediği çocuklarla ilgili açık oturumlarda sunulan bildiriler ,oldukça önemli sorunlara değinmektedir.

«YABANCI İŞÇİ ÇOCUKLARININ EĞİTİM VE DİL SORUNLARI» adlı açık oturumu Prof. Dr. Ekmel Zadil tanıtıcı bir konuşmayla açmış ve Demet Tünay da yönetmiştir. Tanıtma ve yönetim yönünden yapılan konuşmalar genel doğruları dile getirmektedir.

Giessen Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. H. Widmann'ın «FEDERAL ALMANYA'DAKİ YABANCI İŞÇİ ÇOCUKLARININ PEDAGOJİK AÇIDAN DURUMLARI» konulu konferansında sunduğu bildiride ilkinç yanlar bulunmaktadır.

Avrupa Konseyi 1969'da Avrupa'ya yabancı işçi akımını şöyle dile getirmiştir: «Çalışan halkın bu göç gerçeği hem günümüz-

de hem de yakın bir gelecekte Avrupa'nın ekonomik ve toplumsal yaşamında bir süreklilik oluşturacaktır.»

1973 sonbaharında Federal Çalışma Kurumunun yaptığı istatistiklere göre yalnız Almanya'da 2.600.000 yabancı işçi saptanmıştır. Yabancı işçilerin çoğunluğunu Türkiyeli işçiler oluşturmaktadır. Yabancı işçilerin Almanya'ya akını toplumsal politik ve altyapısal ilişki sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Bu sorunların çözümünde Batı Almanya'nın yeterli bir çaba göstermediği de görülmektedir.

Yabancı işçilerin sorunlarından biri de çocuklarının eğitim ve öğretim sorunudur. Bavyera Eğitim Müdürlüğünde görevli bir uzman «Yabancı işçi çocuklarının okul eğitimi bizdeki eğitimde bir örneği daha görülmeyen koşullar ve durumlar içinde yürütülmektedir» demektedir.

Frankfurt-Main'de çalışan bir Türkiyeli öğretmen yabancı işçi çocuklarının acıklı durumunu şöyle dile getiriyor. «Çocuklar kaybolmuş durumdadırlar. Burada ciddiye alınmıyorlar. Kimse onlarla ilgilenmiyor. Ürkekliklerini ve aşağılık komplekslerini saldırganlıklarıyla bastırmaya çalışıyorlar. Anadillerini yarı yarıya unuttuklarından ülkelerinde onlarla alay ediliyor. Öte yandan doğru dürüst Almanca da konuşamıyorlar.»

H. Widmann 1971 Eğitim Bakanlar Kurulunun önerilerine dayanan Federal Alman hükümetinin yasal düzenlemelerini ele alarak bu konuya açıklık getirmeye çalışmıştır. 1968'den sonra yabancı işçi çocuklarının Batı Almanya'da artışı karşısında Alman hükümeti ve okulları daha önceden gerekli tedbirleri almadığından çaresiz kalmıştır. Yabancı işçi çocuklarının temel okul eğitimini ele almak için ilk çalışma 1964'te Eyaletler Eğitim Bakanlar Kurulu toplantısında yapıldı. Bu toplantıda eğitimde ikili görev önerilmişti. 1970 yılına doğru yabancı işçi çocukları hızla arttı. UNESCO 1970 yılını Uluslararası Eğitim yılı olarak ilân etmiş ve Federal Almanya'da özellikle yabancı işçi çocukları sorununu ele almıştır.

Herbert Koch bu konuda bir el kitabı yayınlamış, Else Görgi ve Hermann Müller yabancı işçi çocukları sorununa getirdikleri eleştirilerle ilgi toplamışlardır. 3.12.1971'de Eyaletler Eğitim Bakanlar Kurulu toplantısında yabancı işçi çocukları sorununa çözüm getirmeye çalışılmışsa da bunlar yüzeyde çözüm önerileridir.

1972'de AV-İnformation: «Anadili Değişik Çocuklar ve Orta Eğitim Çağındaki Çocuklar İçin Almanca Öğrenimi» dergisi yabancı işçi çocukları sorununa eğilen bir dergi olarak ortaya çıkmıştır.

H. Widmann açıklamalarında yabancı işçi çocuklarının kesin sayısını belirtecek verilerin olmadığını belirtiyor. 1972'de yapılan hesaplamalara göre 850 bin işçi çocuğundan ancak 300 bini okula gidebilmektedir. Okula gidebilenlerin eğitim ve öğretimi de çok yetersizdir. Hazırlık sınıfları önerisi ve uygulaması yabancı işçi çocukları için bir çözüm olmamıştır. Çünkü bu sınıflar sürekli sınıfa dönüşmektedir.

Eğitim Bakanlar Kurulunun önerileri belirtildiği gibi fazla bir çözüm getirmemektedir. Hazırlık sınıfları ve iki dille öğretim konusuna eleştiri getiren değişik ulusların öğretmenleri şöyle demektedirler. «Yalnız üstün yetenekli ve evlerinde ana, babaları tarafından yoğun bir çabayla yardım gören çocuklar iki dili birden öğrenebiliyorlar.»

«— Çocukların sınıfta canları sıkılıyor. Burada üç yıl kaldıktan sonra Türkiye'ye döndüklerinde oradaki tüm bağlantılarını yitirmiş olacaklar.»

«— Yabancı işçi çocukları için uydurulan insanlık dışı bir eğitim.»

«— Hazırlık sınıflarının da yabancı işçi çocuklarının dil engelini aşmalarına çok yardımcı olmadığı apaçık ortada.»

«— Dil engeli ortadan kaldırılsa bile geriye bu çocuklar için çok önemli psikolojik sorunlar kalmaktadır. Ülkelerindeki büyük aile güvenliğinden çekilip alınarak anonim bağlantısız büyük kent toplumu içine atılmışlardır. Ayrı iki dünyanın aile ve toplumsal yapıları ile değer yargıları bu çocukların benlik ve kişiliklerinin gelişmesini etkiliyerek, onlarda yalnızca dil açısından değil okul açısından da bazı tedirginlikler doğurmaktadır.»

Basında da Alman hükümetinin umursamaz tavrına ve yabancı işçi çocukları eğitim uygulamasına karşı eleştiriler yapılmaktadır.

«Çocuklar, Alman okullarında okuyup son derece yetersiz Almanca öğrenmekte ve ana dillerini unutmaktadırlar. Şans eşitliğinden söz bile edilemez. Alman öğretmenlerin çoğu eğer yabancı işçi çocukları arka sıralarda oturup da gürültü etmezlerse memnun kalıyorlar.»

«Okullar yabancı işçi çocuklarından yarının vasıfsız işçilerini, üçüncü sınıf vatandaş olacak yeni bir kuşağı yaratma tehlikesine doğru koşmaktan sakınmalıdırlar.»

«Normal olarak pek az Alman öğrencisi okul süresini tamamladıktan sonra diploma alamazken 10 yabancı çocuktan 6'sının

okula gitme süresi bittiği halde diploma verilmemesi büyük bir tehlikedir» deniyor basında.

Yabancı işçi çocuklarının % 68'inin 1972'de ilkokul diploması alamamaları acı bir gerçektir. Çocuklar çifte ders düzeniyle kaldıramıyacakları bir yükün altına sokulmakta ve sürekli olarak iki ayrı dünyanın pedagojik sorumsuzlukları içinde yaşamaktadırlar.

H. Widmann sorunların çözümünün zorluğunu «Yine de şunu gözden uzak tutmamak gerekir. Temeldeki sorun o kadar güç ki reçete-çözüm beklenemez» diyerek belirtmekte yalnız Alman yetkililerinin ve Almanya'da işçi bulunan ülkelerin bu konudaki vurdumduymazlığına her nedense değinmemektedir.

Yüzeyde ele alınan öneri ve uygulamaların sonunda ortaya çıkan gerçekler şöyle özetlenmektedir:

1 — Önerilerde belirtilen hazırlık sınıflarındaki bir yıllık sürenin Alman okullarındaki geçerli sınıfa intibak için yeterli olmadığı açıkça görülmektedir. Bu intibak yerine bazı hazırlık sınıfları çocukların yıllarca kaldıkları ulusal sınıf ve okullara dönüşmüştür. Frankfurt'taki bazı okullarda yabancı işçi çocuklar 5 yıldır hazırlık sınıflarındadırlar.

2 — Okul yükümlülüğü ile ilgili kararnamelere sık sık yan çizilmektedir. Okul çağındaki çocuklar evde küçük çocukların bakımı ya da ev işlerinde kullanılmaktadır.

3 — Yabancı işçi çocuklarının okul eğitimi göreviyle görevlendirilen bir çok Alman öğretmen aşırı isteklerde bulunmaktadırlar.

4 — Ana dil dersleri ve hazırlık sınıfları için iyi yetişmemiş bir çok yabancı öğretmen var. Çocukların yaş ve kültür farklılıkları da öğrenimi güçleştirmektedir.

5 — Yabancı işçi çocuklarının dil eksikliği nedeniyle özel okullara gönderilmesi de sık sık görülen olgulardandır. Bu özel okullara çocukların intibakları çok zor olmaktadır.

6 — Metinleri kopya etmek, ezber gibi ödevler verilen daha çok kalıpları ve örnekleri tekrar etme sistemine dayanan bir eğitim biçiminden Federal Almanya'daki modern eğitim anlayışına dayanan bir eğitim düzenine geçişin ne kadar güç olduğu kolayca anlaşılabilir.

Türkiyeli çocukları okutan ve başarılı bir öğretmen olan Alman Gisela Tramsen 1973'de yayınladığı raporla Almanya'da ilgi toplamıştır. Bu raporda çocukların bütün sorunları dile getirilmektedir.

İtalyan kadın Pedagog Luisa Tonidandel de raporunda yabancı işçi çocuklarının eğitim ve öğretimindeki bozuklukları ele

almış ve çocukların bu konudaki düşüncelerine de yer vermiştir. 9 yaşında bir İtalyan işçi çocuğu şöyle diyor: «Bir yıldır Alman okuluna gidiyorum. Birinci sınıfa alındım. İtalya'daki okula gitmiştim. Burada köşemde sessiz oturuyor, hiç derse kaldırılmıyorum. Alman çocuklara ev ödevleri veriyorlar bana vermiyorlar.»

Alman öğretmenlerinin yabancı işçi çocuklarına karşı tavırları burada apaçık ortaya çıkmaktadır. Yetkililer gibi öğretmenler de bu konuda umursamazlık içindedirler. 11 yaşında başka bir İtalyan çocuğu «Dersi bozuyorum diye herkes bana kızıyor. Öğretmenin sınıfta benim de varolduğumu unutmaması gerek» diyor.

Eğitimci Tonidandel, başarılı olan bazı çocukların da kendi ulusal kültürlerinden hiç bir şey kalmadığını belirtiyor ve: «Söz konusu olan yalnız bu binlerce çocuğun esaslı bir kültürel özdeşliğin eksikliği ile yaşamaları değil yabancı işçi çocukları için düzenli okul eğitimi konusunda en düşük standartlardan bile yoksun olunmasıdır» diyerek temel sorunu vurguluyor.

Almanya'da okuyan işçi çocukları genellikle kendi ülke ve okullarının özlemini duymaktadırlar. Çünkü Alman okullarına uyumda kendilerine ne Alman yetkilileri ne de kendi ülkelerinin yetkilileri yardımcı olmaktadırlar. 9 yaşındaki Cettina bu konuda duygu ve düşüncelerini şöyle anlatıyor: «İtalya'daki gibi bir okula gitmek isterim. Öğretmenimiz İtalyan olsun, bizi anlasın. Bize yardım etsin. Onunla şarkı söyleyip oynayalbilelim.»

H. Widmann yabancı işçi çocuklarının eğitim ve öğretim konusunu Federal Hükümetin 4.10.1973'de yeniden ele aldığını belirtmektedir. Düşünülen tedbirler ve çabalar çok yüzeyde olduğundan yine de bu soruna çözüm getirmemektedir. Bu arada bazı Alman eğitkenler bu konuya eğilerek sorunu çözümleyici öneriler ortaya atmaktadırlar. Bunların uygulanması ve başarı etkinliği henüz söz konusu değildir.

1972'de Türkiyeli ve Yunanlı öğretmenlerin de çocukların eğitimiyle ilgili ortak önerilerde bulundukları ve ilk 4 yıl «Kendi dillerinde, kendi ülkelerinin öğretmenlerince eğitilmeleri»ni önerdikleri bilinmektedir. Bu da uygulama geçerliği olan bir öneri olmamıştır. Çünkü her iki ülke Batı Almanya'ya çok az görevli öğretmen göndermiştir bu güne değin.

1973-1974 öğretim yılında Bavyera'da çok yüzeyde de olsa bazı çözümleyici deneysel çabalar görülmüştür. 1973 yılına değin yapılan öneriler esas alınarak önerilerin uygulandığı sınıflar açılmıştır. Açılan sınıfların sayısı uluslara göre şöyledir: 28 Türk sınıfı, 21 Yunan sınıfı, 21 İtalyan sınıfı, 7 Yugoslav sınıfı, 4 İspanyol sınıfı.

Gettolaşma, «asimilasyon» da yabancı işçi çocuklarının en büyük sorunlarından biridir. İntibak sorununu da ele alan ve bilimsel araştırmaların az, yetersiz olduğunu dile getiren H. Widmann bildirisinde intibak konusuna şöyle açıklık getiriyor: «1. Bireysel, 2. Toplumsal, 3. Karşılıklı etkileşme».

Yabancı işçi çocuklarının intibaklarına yardımcı olmak isteyen bazı Alman yurttaşların çabalarından söz edilmektedir.

Köklü çözümler getirmek için «her iki ülkenin birlikte ve ortak tedbir alması» gerekmektedir aslında. Alman Hükümeti ve kamuoyu yabancı işçi çocuklarının sosyo-kültürel kökeniyle çok az ilgilenmiştir.

H. Widmann Türk kamuoyuna ve hükümetine şöyle haklı bir soru yöneltiyor: «Ülkeniz dışındaki çocuklar sizler için ne değer taşıyor? Türkçe öğretim için Almanya'ya yeterince öğretmen gönderiyor musunuz? Etkin bir tavır takınıyor musunuz?»

Türkiye kamuoyunda ve basında bu sorunun yeterince ele alınmaması bizim için üzücüdür.

İkinci bildiriyi Millî Eğitim Bakanlığı adına Dr. A. Sudi Bülbül sunmuştur. Sunulan bildirinin konusu «ALMANYA'DAKİ TÜRK İŞÇİ ÇOCUKLARININ EĞİTİM VE DİL SORUNLARI»dır. Bildirinin başlangıcında kesin olmamakla birlikte yabancı ülkelerde çalışan Türkiyeli işçiler ve çocukları konusunda yaklaşık rakamlar verilmektedir. Yabancı ülkelerde çalışan Türkiyeli işçi sayısının 1 milyonun üzerinde olduğu bunun % 80'inin Federal Almanya'da çalıştığı, 18 yaşına kadar olan çocukların 200 binin üzerinde olduğu ve bunun % 86'sının Federal Almanya'da bulunduğu bildirilmektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra büyük bir gelişme gösteren Avrupa ülkeleri geri kalmış ülkelerden işçi getirterek çalıştırmaya başlamışlardır. İşçi akını bu ülkelerde çalışan işçi ve çocuklarının sorunlarını da birlikte getirmiştir. İşçilerin emeğini sömürmenin dışında bir şey düşünmeyen bu ülkeler, işçi sorunlarıyla ilgilenip çözümler getirmeyi gereksiz görmektedirler. İnsan gücü açıklarını gidermek ve en ağır işleri yabancı işçilere yaptırmak yetmektedir bu ülkelere.

İşçi çocukları sorunuyla 1966 yılından sonra ilgilenilmeye başlanmıştır. 1966 yılında 15 ilkokul öğretmeni Almanya'ya görevli olarak gönderilmiştir. Bu sayı sonradan artmışsa da çocuk sayısına göre söz edilmeyecek kadar azdır.

Batı Almanya'da bugüne kadar uygulanan eğitim ve öğretim üç bölümde ele alınabilir. 1. Geçiş Hazırlık Sınıfları, 2. Türkçe ve Türkçe Kültür Dershaneleri, 3. Model Sınıflar (Bavyera Modeli)

GEÇİŞ HAZIRLIK SINIFLARI

Geçiş hazırlık sınıflarında okuyan öğrencilerin bir veya en çok iki yıl içinde yaşıtlarının okuduğu Alman okullarına uyumları başlıca amaçtır. Uygulamada alınan sonuçlar ise hiç de iç açıcı değildir. Hazırlık sınıfları sürekli sınıflar olmakta ve Alman okullarını başaracak öğrenci yetiştirilememektedir. Görevli olarak gönderilen Türkiyeli öğretmenlerin yeterince Almanca bilmemeleri ve her yönden yetersiz olmaları başarısızlığın başlıca etkenlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Hazırlık sınıflarında çok değişik yaşlarda bulunan çocukların bir arada eğitilmesi de başarıyı azaltan etkenlerdendir.

Almanca derslerinin kesinlikle Alman öğretmenler tarafından yürütülmesi gerekirken öğretmen bulunmaması nedeniyle bu dersleri yetersiz Türkiyeli öğretmenler yürütmektedirler. Bu sısınıfları okutan öğretmenleri uzmanlaştırıcı hiçbir kurs uygulanmamıştır bu güne değin.

Geçiş sınıflarında bir iki yıl hattâ daha uzun süre kaldıktan sonra normal Alman sınıflarına geçirilebilen öğrenciler arasındaki başarı oranı çok düşüktür. 1972 yılı istatistiklerine göre başarı oranı % 40'dır. Bu başarılı olan çocuklardan bir üst okula devam hakkı elde edebilenlerin oranı ise % 02,5'dir.

TÜRKÇE VE TÜRKÇE KÜLTÜR DERSANELERİ

Türkçe ve Türk kültür dersaneleri, Alman okullarına devam eden Türkiyeli işçi çocuklarının ana dillerini geliştirmek, Türkiye ile kültürel bağlarını sürdürmek ve Türkiye'ye döndüklerinde yeniden intibaksızlıklarla karşılaşmamak için en az 15 öğrenciye bir anadil ve kültür sınıfı açılmasını amaçlamaktadır.

Bu dersanelerin yönetimi genellikle konsolosluklarımıza bırakılmıştır. Bazı eyaletler ise bu sınıfların yönetimini kendi ellerinde tutmaktadırlar. Alman istatistiklerine göre Alman okullarında okuyan Türkiyeli işçi çocuklarının ancak % 20'si bu sınıflardan yararlanabilmektedir. Bu sınıflarda görevlendirilen öğretmenlerin de bilgi ve kültür yönünden yetersiz olduğu herkesçe bilinmektedir.

BAVYERA MODELİ SINIFLAR

Bavyera Modeli, Almanya'daki işçi çocuklarının genellikle 3-4 yıl sonra kendi ülkelerine dönecekleri ilkesine dayandırılmıştır. Kendi ülkelerine döndüklerinde kendi eğitim düzenlerine çabucak intibaklarını sağlamak başlıca amaçtır.

Bu modelde ana dil ve düşünme dili sorunu ele alınarak veli ve çocuğun düşünme dili konusunda seçim yapması istenmekte-

dir. En az 15 öğrencinin bir araya gelmesi koşuluyla haftada 8 saat Almanca zorunlu tutulmaktadır.

Model sınıflarda kendi dilini konuşan çocuklarla birlikte bulunmak işçi çocuklarının hoşuna gitmekte, onları Alman çocuklarının arasında kapıldıkları aşağılık duygusundan kurtarmakta, ayrıca kendi dilleriyle konuşan öğretmenlerle yapılan öğretim velilerin de hoşuna gitmektedir.

Model sınıflar Grund ve Hauptschule (ilkokul)lerde açılmıştır. Çocukların kendilerine üst öğrenime devam olanağı veren Realschule veya Gymnasium'a geçebilmeleri için 4-5 veya 6. sınıfta Almancalarının belli bir düzeye getirilmesi gerekmektedir.

Çocukların başarısını ve uyumlarını sağlamak ancak köklü tedbirlerle gerçekleştirilebilir. Bavyera'da uygulanan bu model sınıflarda tam verimli sayılamaz.

Üçüncü bildiri «TÜRK İŞÇİ ÇOCUKLARININ EĞİTİMİ (DİL)»dir. Bildiriyi Çalışma Bakanlığı adına M. ERGÜN BÖRTÜCENE sunmuştur.

İkinci Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa ülkelerinde Amerikan yardımıyla sanayinin hızla ilerlemesinin ortaya çıkardığı işgücü ihtiyacının ülke içerisinden karşılanmaması ve son 20 yıl içinde az gelişmiş ve geri bıraktırılmış ülkelerden bu Batı Avrupa ülkelerine işçi göçünü hızlandırmıştır. İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, Yugoslavya, Finlandiya ve Türkiye'den Batı Almanya, Fransa, İsviçre, İsveç, Avusturya, Belçika, Hollanda ve İngiltere'ye başlayan bu işçi göçü birçok sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Emperyalist ülkelerdeki bunalımlar ve enflasyon hızının artması birçok ülkede olumsuz etkiler yapmış, bu durum yabancı işçilerin sorunlarını çoğaltmıştır.

Bunlar arasında işçi çocuklarımızın eğitim ve öğretimi önemli yer tutmaktadır. Yabancı ülkelerdeki işçilerimizin çocuklarıyla ilgilenmek hem kendi ülkemiz yetkililerinin hem de işçilerimizi çalıştıran ülke yetkililernin başlıca göreviyken sorumlu olan yetkililer ilgilenmez bir tavır içinde olmuşlardır.

Batı Almanya'da eğitim ve öğretim konusunda çok yüzeyde alınan tedbirler arasında 1 — İntibak sınıfları, 2 — Kültür sınıfları, 3 — Model sınıfları yer almaktadır. Bu sınıflara Türkiye çok az öğretmen göndermiştir.

Bu gün Federal Almanya'da bulunan işçi çocuklarının sayısı 215 bini bulmuştur. E. Börtücene'nin sunduğu bildirideki bilgilere göre 0-6 yaşları arasında çocuk sayısı 175 bin, 6-18 yaşları arasında 140 bin çocuk bulunmaktadır. Federal Almanya'da 1972-1973 ders yılında 321 kültür sınıfında 11.607 çocuğun okutulduğu ve bunda verimin sağlanamadığı belirtilmektedir. Kültür sınıfları

çocukların okul dışı zamanlarını doldurmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Diploma yeterliği de yoktur. İşçilere külfetten başka birşey yüklemeyen bu sınıflara pek ilgi duyulmamaktadır.

Dördüncü bildiri Şanar Tayşi tarafından sunulmuştur. Konu «FEDERAL ALMANYADA ÇALIŞAN TÜRK İŞÇİ ÇOCUKLARININ SORUNLARI VE TÜRK-İŞ»

Bu bildirinin yazılı metni sağlanamadığından inceleme olanağı bulunamadı.

Beşinci bildiriyi Gülten DAYIOĞLU sunmuştur. Bildirinin konusu «İŞÇİ ÇOCUKLARININ EĞİTİM VE ÖĞRETİM SORUNLARININ YASAL YÖNDEN İNCELENMESİ - ÖNERİLER»dir. Bu bildiride ilginç yönler bulunmaktadır.

Yurt dışındaki işçi çocuklarının eğitim ve öğretiminde çoğunluğu ilköğretim çağındakiler oluşturmaktadır. Anayasamızın 50/2 maddesinde her ne kadar «İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburi ve devlet okullarında parasızdır» denmekte ise de, yurt içinde ve yurt dışındaki çocuklarımız açısından yetkililerimiz bunu pek umursamamaktadırlar.

Gülten DAYIOĞLU'nun belirttiğine göre Batı Almanya'ya Türkiye'den 54 kurs öğretmeni gönderilmiştir. Yurt dışındaki işçi çocuklarımız için gönderilen kurs öğretmen sayısı yüzonbir'dir. Türkçe öğretimi için açılan bu kurslar, öğretmenler ve sayılarının çok yetersiz olduğu bir gerçektir. Araç ve gereçler de çok azdır' Bu tür çalışmalar göstermelik olmaktan öte gidememektedir.

Batı Alman yasalarına göre yerli yabancı bütün çocuklar 16 yaşına kadar okul dışında kalamazlar. Alman yetkilileri de yabancı işçi çocuklarının eğitim ve öğretimiyle gerektiğince ilgilenmemektedir. Bazı eyaletlerin açtıkları geçiş sınıfları gereksinimleri karşılamaktan çok ötededir.

Yasalarımıza göre bir çocuk Türkçe bilmiyorsa 15 yaşında bile olsa yurda döndüğünde 1. sınıftan okumaya başlamak zorundadır.

Türk-Alman Kültür Merkezinin 1974 yılı Kasım-Aralık aylarında düzenlediği bu kültür çalışmaları B. Almanya'da çalışan yabancı işçi çocuklarının eğitim ve öğretimine ciddi olarak eğilen ilk çabaların başında gelir. Batı Almanya'da yabancı ve Türkiyeli işçi çocuklarının eğitim ve öğretim sorunlarını irdeleyen bu dizi program Türkiye kamuoyunda ve basında gerektiğince ilgi uyandırmadı.

Yüzbinleri aşan işçi çocuklarının eğitim ve öğretim sorunlarıyla ilgilenmek ve bu sorunlara hep birlikte çözüm aramak ülke yetkililerinin, basının, gerekli kurumların, kamuoyunun, hepimizin görevidir.

A Ğ I T

Kemal BURKAY

Körpe söğüt dalında kan
Lekesiz gökyüzünde kan
Duru mercan suda kan
İpil ipil gün ışığında
Gencecik mayıs sabahında
Kuş cıvıltısında kan

Onsekizindeydi
Gömleğinde kan
Onsekizindeydi
Saçlarında kan
Belki bir deniz kenti
Belki doğuda memleketi
Halılara nakış atılır
Ağıt yakılır kan

Artık ne kalem tutabilir
Ne harç karabilir yapılara
Bu yürek bir daha çarpmaz
Nar çiçeklerine bakamaz
Çiçeklerini öldürdüler onun

Onu siz öldürdünüz
Haydutlar, canavar suratlılar
Kan emici yarasalar
Zorbalar, ökse otları, alçaklar

Ama söğüt dalları tükenmez
Işır gökyüzü üstümüzde
Akar duru mercan sular
İpil ipil gün ışıkları
Mayıs günleri gelir yine
Kuş cıvıltıları tükenmez

Ama her ölüm bir yaşamdır
Her damla kan
Yarınlara bir armağandır
Çünkü geceyle beslenir şafak
Zulüm bileyler kavgamızı
Halkım onları yaşatacak.

BİZİM ORALARDA

Abdülkadir BULUT

Benim tüfeğe düşkünlüğüm
Çocukluğumla başlar aslında
Yeğin atıcı olsun diye
Anam bile göbek bağımı
Belensak yapılı beşlimizin
Bileziğinin altına koymuş
Töredir ve bizim oralarda
Musaf'tan önce evin duvarına
Yarı yatık asılır kavga
Bir de
Halkım adına ölenlerin
Orta boy resimleri

Yolun başında verilir söz
Daha soluk buharlaşmadan
Adım atmadan dağlara doğru
Birlikte yaşanacak günlere
Varmak için

GÖZLERİN SEVDİĞİM

Mustafa B. GÜNEŞ

Gözlerin bahar sevdiğim
sarı safran
mor menekşe
saçlarına taktığım.
Ve gözlerin
Mavi mavi
Ak ak umut dolu.

Gözlerin
Bir yudum çay
Sabahçı kahvelerinde
Ve öyle bir çay ki
Hani o çok sıcak
Memleket kadar
Hasretlik kadar
sıcak, sımsıcak...

Gözlerin
Barış sevdiğim
kardeşlik
Şu uğrunda can verdiğimiz
Şu beklenen...
Üstüne türküler düzülen
aydınlık
barış
kardeşlik

Gözlerin
Sevda sevdiğim
Emekçiye - Yurtsevere
«Bu da gelir
Bu da geçer» diyen
bir türkü
Taa neresinden Anadolunun
Salını salını gelen...

Mestan Usta

●

Celâl ÖZCAN

Dükkânı yeni açmıştı. Tenekeyi demiri, teşti kovayı çıkarıyordu. Tamir yeri bir dükkân ama, binde bir de olsa, arada müşteri buluyor, kab-kacak da satabiliyordu. Kapıya kadar gelmiş iki tavuğu kışkışladı.. Kepenk üstüne eğilmiş kavak dalından bir yaprak indi omzuna; silkinip attı. Ağzında bitti bitecek bir cıgara, göğsünün körüğüne uyuyordu.

Günün sabah vakti kırağılı, buğulu oluyordu. Sisli Taşkesti vadisinin ortasında nemli bir hava. Derin bir çekim yaptı. Biten cıgarasını tükürdü. Tomrukçuların araba tekerleklerinden çıkan sesleri aldı kulakları. Bir iki kamyon vırıltısı da duyuldu. Az üstten toprak yoldan geçen 'şirket' kamyonlarının çıkardığı tozlar buraya kadar koku getiriyordu. Aşağıdan, dere boyundan aşıp eğimi de çıkabilen öküz, dombay arabalarıyla çiftçiler oraya buraya dağılmanın uğraşındalardı.

— Selâmünaleyküm Mestan Usta!..

— Hayırlı işler Mestan Usta!..

Köpekler havlıyor, kadınlar bağrışıyor, tekerler dönüyor, malaklar, koyunlar böğrüşüp meleşiyordu.

Şöyle bi bakındı dolaya. Kepenkleri yana bağladı. Dükkâna girdi.

Oturup gerindi. Bir cıgara daha yaktı. Üfürdüğü dumanların gizine daldı:

Gidinin dünyası...

Kocakentteydi bir zaman. Dönmemek üzere gitmişti. Mestan usta, yaşının bele bıkına inen ağır yükünü kırkların üstünde bir vakit seçerek hafifletmeye koşmuştu. Taa İstanbul'lara.. Ne oldu sonra. Döndü. Gene köye geldi. İşte, kaba patlak ellerinde bir çekiç, dizleri arasında paslı bir örs; şekle sokacağı bir teneke parçasına vuruyor.

Köye turizm gelmişti. Hükümetin bankası kocaman bir otel yaptırmıştı yaylaya. Çamı gölgeyi kocakentli varlıklılar doldurmuştu. Sonra, Dokurcun eteklerinden beri geniş bir yol açtılar. Derler ki, Ankara'nın tireni de buralardan geçecekmiş. Köy için, yayla için 'istikbâl ışığı' az öteden gözkırpıyordu. 'Yediği elinde, yemediği belinde' birtakım kişiler tepeye düze adım vuruyor; ölçüler biçiler. 'arsa' falan kapmanın telâşesindelerdi ki, bu da iyi bir işaretti memlekete. Şu dağ yerinin adamı, yekinerek bakıp duruyordu gelene gidene ya, «Sonu hayırdır inşallah!» / «Yadı yabancıyı sineye buyur ettik, gayrı ardı bo..tur işin!» diyeni de cabası.. Şeytan Gölü elin adamına bir cennet yeriymiş meğer. Görüp bakmadıkları; koyuna kuzuya, öküze dombaya doya kana su içiremedikleri; yazın sıcağından çimip yunamadıkları bir beter yermiş işte! Turistin konak yeri olup çıkıverdi... Tam da Mestan Usta'nın zamanıydı. Haber ilettiler: «Varıp gel, Usta. Araba işi de çoğalır gayrı; çekicine örsüne, makasına falan da çağırıcı çıkar ellâm! Moteli, oteli, konarın göçerin bollaştığı bir turist beldesinde daha bir sürü para getirir iş bulunur. Hele gel bi bakalım!..»

Dumanı gözlerinde tüten köyünü ansımıştı hemen.

Oysa, kocakente koşup da dönmesi bir kötü belâydı. «Gitti, döndü işte. Dikiş tutturamadı. Irak yerin davulu koygun mu öter ne?! Şeherleri iyi bellemiş. Pöh!. Nasıl döndü şimdi!. Pabuç pahalı geldi oralarda, he mi?!. Hah haa!..» / Dillerde sakız olup söylenmek vardı, dönüşlerde. Ne denirse densin, 'turizim' bir sebeptir ya, sürerdi ortaya, deyiverip geçiştirirdi. Kocakent düşünün çeyrek yerine makası vuruverdi; kestirip döndü.

Ne kadar oldu şurda?. Her sabah namaz vakti kalkıyor, düşüyor yola.

Biten cıgarasını attı. Çekici kaptı gene: Tak tuk, çat çut!..

Gün Beydağı'nın orda daha.

Beklemesi, ıkınması sıkınması; kuşluk vaktini buldu işte. Öğlene ne kaldı ki?.

Ama ne var, Mestan Usta, şunca zamanın berisine gelene kadar umduğunu bulamadı turistten. Pişmanlığın kör ağları yüreğinin cılız noktalarını boğum boğum sıkmadaydı.

Üst kattan Gökören'li Koca Dursun indi. Dükkânın asıl sahibi oydu. Selâmünaleyküm'üne, aleykümselâmla karşılık verdi. Kahveden çay getirttiler.

— İşler nasıl Mestan?

İşler mi? Hıh!..

— Kötü be Koca Dursun, kötü!. Elin sözüne kandım; gidinin İstanbul'unda bi yol aşmışken yekinip geldim. Feleğin horozu bizim için ötmüyor; çarkına turistin tersi bulaşmış, bizlere bir kırtım öğüttüğü yok. Senin kiranı da geciktirmesi beter bişey. Artık sabrın insafın bilir. Bekleyecen biraz. Biliyon, oğlan da askerde.

Konu komşunun hayrı kalmamış. Elin adamı arayıp sorsa, 'İşte, Mestan Usta var. Onarır eder.' diye belletip iletmezler yanına. Sabır da sabır gayrı. Biri tutup rasgele, hoşgele, dikilecek kapıda: «Usta, şu musluğu bi tak bakalım.» / «Mestan sen misin hey? Gel bi bak tekerin demirine. Dingilin halkasına bişey mi olmuş ne?»

Hani, nerde bunlar?. Nerdeler?. Bir ayak sesi, tek motor sokuluşu, dönen teker tıkırtısı, ha?. Hani?..

Günde iki paket cıgara. Bafra da olsa, epeyi tutuyor parası. Sağlığa dokunuşu da cabası!

Yeleğinin cebinden saatini çıkardı. Öğlen yarıya ulaşmıştı. Çaycının çırağına tütünlü cebinden yüz kuruş çıkarıp verdi. Gelen yok işte; alan alacağını çekip götürüyor. Ne olacak böyle?. Çifte çubuğa mı marabalanmalı? Tomruğun kalınına balta mı sallamalı bu yaştan geri?. N'etmeli? Vahlamanın ardı ötesi kuburun dip yeridir ula Mestan!..

Demeye kalmadan, tozla toprakla geldi o araba. Uzun, yayvan, kırmızıydı. Önünde, tam burnunda bir ak halka, halkanın içinde yıldızı vardı. Önce bir çocuk indi. Belli ki köydendi bu. Öne koştu. Araba sahibine seslendi:

— İşte burası, Amca.

Adam motoru susturdu. Arabadan çıktı. Çocuğa para verdi. Omzuna vurdu.

— Sağol evlât.

Mestan Usta'nın yüzüne gün yayıldı. Gerilen derisinin kızarmasında bir tad vardı şimdi. Beklemenin harmanı hasadını verecekti zaar? Hele şükür be! El ovalayıp yekindi:

— Buyur Beyim?

— Mestan Usta sensin, öyle mi?

Adam öyle böyle değil, iyi bir zengine benziyordu. Karşıdan görünümü, arabasının durumu, konuşması, cakası çalımı böyle diyordu

— N'estediniz?

— Yaylada bir yerimiz var. Kuyudan su çeken motor, içerdeki bir iki musluk arıza yapmış; anlar mısın?

'Yaylada mı? Teey neresi be!.. Anlamam desem, ayağa gelmiş kısmet bu. Tepilir mi? Beklemelerde kızıp küfürler, kargışlar düzdüğün neyeydi be gavat!'

— Tabiy anlarım!. Yayla dedin he mi?. sordu gene alın kırıştırıp ense kaşıdı.

— Gelebilir misin?

— Şey.. Gelirim de, ne kadar sürer acaba?

— Yol mu?. Yol, yarım saat bişey. İşe gelince, anlamam ben. Belki hemen yaparsın. Pek vakit almaz sanırım. Bi görsen, ha?

— Hani, demem şu ki, burdan dükkânı kapayıp gidince, bir gelen olursa, diye düşündüm. Burda pek müşteri bulunmaz da.. Eğer günümüz ölecekse, ücreti de ona göre olmalı, değil mi Bey?

Adam güldü sadece. Mestan Usta'nın omzuna vurdu:

— Merak etme, günlük kazancın ne ise, düşünür konuşuruz, bişey yaparız. Tamam mı?

— Eh, ne yapalım; pekiy. Bari araçları alayım.

— Yo yo!. Az dur usta. Şimdi ben, kasabaya kadar gideceğim. Hanımım 'İlle de al.' dediği bişey var, onu alıp geleyim. Geçerken seni yukarı çıkaracağım. İşin bitince de evine kadar getiririm. Oldu mu?

— Haa!.. Ama bu, geciktirmez mi işimizi?. Sen gelene kadar müşteri falan uğrarsa ne yapayım? İş almayayım mı?

— Alma.

— Pekiy, senin geleceğini nereden garanti edeceğiz?

— Anlaşıldı, sen iyice titizlendin. Korkma, geleceğim. Bir, birbuçuk saatlik bişey şurda.

Yabancı, cüzdanını çıkardı. İçinden bir yüzlük alıp Mestan Usta'ya uzattı.

— Al şunu; kaporan olsun. Azı çoğu, hesabını sonra yaparız. Tamam mı?

Mestan kızardı. Dudak büküp, adamı şöyle bi süzdü. Güvendi ona.

— Eh, anladım geleceksin. Paran sende kalsın. Dünya bu, gidip gelmemek var. Ne olur ne olmaz.

Müşteri çekip gitti. Mestan Usta beklemeye durdu.

'Durdun, bekledin amma, turnayı tam gözünden vurdun!.' der iken, bi de baktı, 'Kaşıkçı Memet' ile Sağlıkçı Avni Bey'i karşısında bulmadı mı! Yabancının ayağı mı etti bunu bilemez, iki müşteri birden peydahlanıverdi işte!.

Avni Bey, Veterinerliğe kadar çağırıyordu. Memet de, tomruk çeken arabasının teker demirinin değiştirilmesini istiyordu.

Onlara durumu anlattı. «Yapamam. Adam, kapora bile vermeye yanaştı. Yaylamızın konuğu sayılır ne de olsa. Ayıp kaçar sonra. Gelip bulamazsa, köt'olur.»

Tepinip dönen Kaşıkçı bağırıp duruyordu:

— Adam oldunuz şurda! Tamamdır gayrı! Elin paralısı dağı beli doldurunca, kendi köylünüzü defterden siliverdiniz. Bişey belleyip kapınıza geldik, he mi!. Demirsiz dönse kodumun tekeri, eşiğinde ne işi mvardı senin!- 'Kusura kalmayın, yarın gelin.' dediğinde kursağımızı senin suyuna mı nikâhladık ula!?..»

Avni Bey de dudak büküp çıktı. 'Yarın gelmezsen yaktım seni Mestan! Ona göre ha!..' dedi, uzaktan.

Oysa bilselerdi, böyle demezlerdi. Mestan Usta, şimdi onların işine bakamazdı. Taksili adam çıkıverirdi, uğraşın ortasında; ne yapardı sonra? Kızmaya hakları yoktu.

*
* *

İşte, adam geldi de.

— Hadi bakalım, araç gereç, ne alacaksan atla arabaya.

Bindiler. Dağ yoluna vurdular.

Yolu asfalt etmişler. İnip çıkan arabalar görülüyor. Yanda yörede çobanlar, tomruk çeken köylüler, tarlaya tumpa inenler şardı. Yabancının arabası yokuşta yavaşladı. Adam, elini ileri uzattı, bir dümeye bastı. Şarkı sesi doldu içeriye.

Taksi sahibi kırkında, kırkbeşinde bişey. Yüzü gergin, kanlı; gözleri fırdır fıldır. Bıyığının karası, saçının parlaklığına uygun.

— Yeni mi yaptırdınız evi?

— Eh, öyle sayılır. Geçen yıl...

— Yaylamızı beğendiniz mi?

— Çok güzel. Beğenmesek burda işimiz ne? Yazdan yaza iki üç ay, bazan burda, bazan deniz kıyılarında dinlenmeden olmuyor usta. oÇluk çocuğun ihtiyacı var. Ben haftadan haftaya geliyorum.

'Çoluk çocuğun ihtiyacı var.' Bu söz Mestan Usta'nın çocukları için de uygun düşüyordu ya, onunkiler garip gariban bir sefaletin derininde debelenip durmuştular yıllardır. Kızı Munduşlar'ın ekbçisine nikâhlamıştı. Oğlanın biri üç yaşını doldurmadan bilemedikleri bir hastalıktan ölmüştü. Büyük oğlu şimdi askerdeydi. Kendisiyse kuru kemik dal ilik kalmış kadınına ve de er oğlan askerine 'ihtiyaç' için solukluyordu yaşamın yokuşlarını.

— Haftadan haftaya geliyon da Bey, çocukların yek başlarına korkmuyorlar mı?

— Yoo, niye korksunlar? Arkadaşlar, komşular var. Hem sizin köylüler de saf, işinde gücünde, saygılı, sessiz, efendi insanlar; değil mi?

Mestan Usta, şöyle bir bakındı dolaya. Hemen yanda bir öküz arabasına ilişti gözü. Teey ötelerde üç beş köylü sıcağın alnında rampaya bırakılmış tomrukları arabalarına yüklüyorlardı. Adamın, 'saygılı', 'efendi', 'saf', 'sessiz', 'işinde gücünde' dediği insanlardı bunlar. Kendini bildi bileli taa küçücük yaşlardan bu yana değişmemiş bir yaşamın yansısıydı bu. 'Kendi halinde, saf, sessiz...'!... Başını dışari çıkardı. Yanık, kişinin içini oyan bir uzun hava gibiydi çamlardaki esinti. Mestan Usta, göğsünü şişirip boşalttı. Solukların sert özünden nası rbağlamış göğsünde derin bir sızı oynaştı gene.

— Çıkıp gezmeli şuralarda, yiyip eğlenmeli, Usta!.. Eğlenemli!.. Bu dünya, şu güzellikler niçin yaratılmış, ha?.

Mestan gene dışarı baktı. İşte, 'İşinde gücünde' bir ikisi daha. Kan ter içindeydiler. Durdular, doğruldular. eBlli ki, ağızlarındaki köpüğü, alınlarındaki teri siliyorlardı şimdi. Kırmızı, önünde yıldızlı halkası olan taksiye baktılar. 'Sessiz'diler. Birisi yere tükürdü. Mestan Usta, önden, yandan, arka camdan onları bir filim izler gibi izledi. Soluğunun derin kuyusuna körük basarken gene adamın sesini aldı:

— Ha?.. Arada da olsa çıkar mısın şuralara? Cennette yaşıyorsunuz be!..

Olan bitenden habersiz çamlar yayla esiminin salıntısıyle esrikti belki. Oysa hâlâ davarı başında çobanın kavalı da, esen rüzgâr da yek yetim bırakılmış ağaçların arasında şuralardan ötelere kovulmuş köylülerin anısına ağıtlanıyordu belki.

'Cennet'in bu yeni biçimi karşısında kahrolmanın yıpratıcı zehrini yüreğinde duymak Mestan Usta için önlenmez bir işkence olmadaydı. Kaba kalın elini yağlı, yırtık araç çantasının içine soktu. Yokladı. Anahtarın pasına dokundu; penseyi de buldu. Tornavidaların boylarına göre ayrımına vardı. Öyle tuttu elini. İngiliz anahtarını hırsla sıktı. Sonra derin bir soluk boşaltıp geri yaslandı. Bir cıgara yaktı. Üfledi. Konuşmuyordu. Yabancı, ona yan gözle şöyle bi baktı.

— Kasabadan iyi bir içki aldım. Sen şu aksaklığı bi gider bakalım. Etimiz, mezemiz de hazır; sayende dırıltısız bir hafta sonu geçirelim bari. Nasıl olsa yarın akşam gene İstanbul'a hareket var...

Araba düzlüğe çıktı. Yanda, göl.. Gölün tam dağa yaslanmış kıyısında kocca bir otel. Yamaçlarda tek tük evcikler. Sekiz on tane kadar var.

— İşte bak, taa şu karşıki bizim ev.

— Çatal çamın ardındaki mi?

— Hı-hı... Nasıl?. İyi mi?

— Ne bileyim Bey!.. İyisi kötüsü, sana göre!

Derken asfalttan çıktılar. Toprak yola geçtiler. Burda oynayan çocuklar sağa sola kaçışıyordu. Göl kıyısına doğru iki güvercin indi. Suyun üstünde pike yapıp yükseldiler. Sandalla gezinenler vardı ilerde. Beyaz, sarı göbekli nergisler sazlıkların arasında gölün mavisine işlenmiş desenler gibiydiler. Kasaba yönündeki kel sırtın yeşiline dağılmış bir davar sürüsü.. Beyaz, oynaşan lekeler gibi koyunlarla kuzular yaylaya yabancı görünüyorlardı. Şu «turistik» görüntüye ters düşüyordu bu durum. Hayır ama, Mestan Usta koyunları görünce sevindi. Ona göre terslik Turistik evlerde, motel ve oteldeydi.

— İşte geldiik!..

İndiler.

— Bir dakka bekle bakalım.

Adam, çalımlı çalımlı bir ıslık öttürdü. Belli ki içerden gelmesini beklediği karısını çağırıyordu. Ama yanıt yoktu. Gene çaldı ıslığı; yanıt yoktu. Bu kez merakla dudak büküp kapıya yürüdü. Vurdu. Bir daha vurdu. Ses seda çıkmıyordu. Ustaya döndü, omuz kaldırdı. 'Acaba?' der gibiydi. Anahtar aradı ceplerinde, bulamadı. Aksilik.. Kızgındı şimdi.. Birden telâşlandı. Bir koşu arkaya dolandı. Mestan Usta, bu durumda ayakta kalmaktansa, oturmayı seçti. Çimenin serinine verdi yanını. Derin soluklandı. Beklemeye durdu.

*
* *

MESTAN USTA ANLATIYOR

'Hadi Sağlıkçı Avni Bey neyse, —işi dayire konusudur, mesele değil.— Bizim Elmacıklı Kaşıkçı Memmet'in sözüne kaynar yüreğim. Adamın işi dağa bele dönük. Tomruk çekecek, iki kuruş alıp ev geçindirecek. Orman adamının çilesine dayanması zor. Netti kimbilir? Merakım, üzüntüm bu.

Turisti adam beleyip geldik ya yaylaya, namusuma yemin ki, akıl yok bizde. Hevesle, kararla uydumdu. Heyecanım, gönlümün köylümden yana yönünü perdelemişti. İyi kötü bi para alacaktım. Ardını düşünüyordum aslında. O ötekine, öteki yanındakine deyiverecek, Mestan Usta'nın adı yayla turistine yayılacak, iş de çıkacak, anlı şanlı bir hatırlanmayla şerefleneceğiz de. Aha gör şimdi. İyice bi şereflendik ki, gayrı doruğumuza ulaşana aşkolsun!..

Atlar tepişir, arada bizim gibi eşşekler ölür. İşte böyle.

Adamın yayla evinin önünde beton bi çıkma vardı. Çimenden kalktım, betona iliştim. Herifin telâşına kulak vermiştim. Karıyı arıyor. Sezgime güvenim tam ya, ula bu karı bi halt karıştırmaya? kuşkularındayım. Birden evin ardından bir bağırtı geldi. Bizimkinin sesi yeri göğü inletti, dersem doğrudur. Yekinip kalkmaya kalmadan, tam yanımdaki kilitli kapı açılmadı mı? İçerden hızla bir adam çıktı. Bağırtı kıyamet arasında üstümden atlayıp kaçmaya yeltenmedi mi? O sırada bizim yağlı müşterinin sesini almıştım: «Tutun!. Yakalayıınn!..» / Kimiz biz? Dağın yoz aklını kırk yıl taşımış allahın avanağı değil mi? Heveslenip şöyle bi tutalım dedik; aha şöyle. Ne bileyim ki ayağı takılıp sendeleyecek, çelmelenip düşecek de karşıki dikenli telin demir kazığına kafasını vuracak?. Bilemibilirdim? Bi feryat da burda başlamadı mı? Amanın!. Amanın!.. Taksi sahibi içerlerde karısıylan dalaşıyor. Karının cırlak sesi ormanı tutmuş. Kazığa çarpanın oflayıp inildemesi dile kolay bi mesele! Benim ellerim başımda ki, ne başımda! Nettim ben?!. demedeyim. Ula nettim?. Bir dakka geçti geçmedi, millet yayla sefasının başına toplaşıverdi! «Aaa, bizim Rüstem Bey bu!.» / «Aaa, adamın haline bakın yahu.» / «Bişeyler olmuş burda Fitnat; yoksa şu Nesrin haspasıyla Rüstem Bey???» / «Demee!... Belliydi..» / «Çabuk taksi getirin! Bunun işi hastanelik.»

Adam don gömlek, bir dünya zevkinin başından böyle bir belânın kazığına çarparken bizi de yaktı geçti. Millet yakama yapıştı: «Sen ettin, gel bakalım!» İşte, bizimki de; kırmızı taksinin sahibi, boynuzlu beyefendi de... Herif karısının ve onu haklayan ademoğlunun adını bırakmış. Hücumun talimini bende dener: «Karışmana ne gerek vardı be adam? Bizi de rezil ettin!»

Haydaa!. İşe bak. Rezilliğini benden bilmiş gavatın sözüne ne demeli şimdi? Adam hastanelik olduysa, durumu taa baştan deyiverdim; suçum ne? Neydi ki, bırakmadılar yakamı?..»

(1976)

*
* *

Oyunun İçi

●

İbram ERDEM

Şerefe gardaşım.

Belâlı, sıkıntılı bir işten kurtuldum ki, sorma gitsin avradını satayım. Şerefe... / bu soğuk kavunla buz gibi rakı da cana can katıyor gözünü sevdimin. / Bu senin yiğen pek akıllı bir oğlan. Daha bir gözüme girdi kerata. Aferim, namussuzum. Malımın tümünü yesın, helâl olsun. Helâl süt emmiş. Nice kıvansan, övünsen, nice şişinsen hakkın.

Darılma gücenme yok... hani, allahın bildiğini kuldan niye saklamalı değil mi ya? Aklımdan geçenleri, yaşadıklarımı, sıkıntılarımı sana bir anlatayım da, gül. Hem sen benim kardeşten ileri can arkadaşımsın, dostumsun. Hem de... tasamız kül, umudumuz kıvanç, kıvancımız gül olmuş.../ iç gözüm, canım, iç hah hah haa. / İnsan bazan amma kötü şeyler düşünüyor be!.. Ben şeytan denen merete inanıyorum gardaş. Yoksa durup dururken bu düşünceler nereden gelir adamın kafasına? Neyse anlatayım bir de...

Günlerdir çektiğim derdi, sıkıntıyı bilmezsin. Son günlerde bir boğulmadığım kaldı. Anla gayrı. Bütün bunların üzerine, Şeref'i de karşımda görünce içim daha da bulanıyor. Silâhlı düşman askerlerinin çemberindeymiş gibi çaresiz oluyorum. Şaşırıyorum. Ne yapacağımı bilemiyorum. Kötülüğün üzerine bir kötü iş daha yapmaktan korkuyorum. Dönüyorum. Dönüyorum. Ama boş. Sonra senin:

«Mustafa'm, gardaşım, yiğenim olduğu için demiyorum. Seni yükseltecek, sırtını yere getirmeyecek bir oğlan bu. Sana bundan layığı da bulunmaz. Kader işi bu. Sonra canım, hiç değilse gözün arkada kalmaz. Elin neidüğü belirsizine de bilirsin güven olmaz. Onun için bu oğlanı hemen müdürlüğe koy. Dedim ya, ben yiğenimden çok seni düşünüyorum. Bu işlerin nice güç olduğunu da senden âlâ bilirim. Sen, ben ne diyorsam onu yap. Yiğenim bakımından korkum yok: Ona iş çok. İsviçre'lerde, Amerika'larda okumuş biri. Bilen havada kapar böylelerini. Ortalığa duyuldu mu, tamam. Zaten kulağını doldurmuşlar. Başını buraya hemen bağlayalım. Sen biraz fazla ver. Düşündüğünden fazla olunca sevinir, susar. Sonra canım bilmez misin, kazın geleceği yerden tavuk esirgenmez. Bütün işini yapacak a gözüm.» dediklerin geliyor aklıma. Şeytan da yokuşa sürüyor. Yoksa diyorum... Yoksa... Bunlar benim anamı beleyip kökümü mü kazıyacaklar?.. İş azıya almış, heriflerin tepeme binmedikleri kalmış, senin Şeref de «tamam» deyip duruyor. Kızmıyorum da keratava. Susuyorum ki, üstüne varıp karşıma almayım. Ne derse «yap» diyorum.

Günler benden kemiriyor.

Hâlâ işin bir sonuca vardığı yok. Yok, çünkü, o, kıkırıklardan yana görünüyor. Görünüyor değil, öyle. Anlamıyor değilim ama, susuyorum. Sonra sen de arada bir «bir bildiği vardır,» demesen, sille tokat kovacağım. Ben sıkıntıdan boğuluyorum, içim içimi yiyor, bu namussuz «bitecek» deyip gülüyor. Benim işim bitecek. Kuduruyorum. İşimi bitirecekler... diye düşününce daha bir deli oluyorum. Her şeye rağmen de yine belli etmemeye çalışıyorum. Çalışıyorum ya... / İç gardaşım... Haydi şerefe... Şöyle rakının üzerine üst üste iki kavunu iyice ezdin mi, ohh bee... Hayat bunda namussuzum. Bardağın boş durması yok. Bu tattan, bu hayattan kendimizi alıkoymayalım. Sigara da.../

On, on beş tane benim paramla karın doyuran adam-gözüne, dizine durasıcalar- benim huzurumu kaçırıyor! Benim korkulu rüyalar görmeme sebep oluyorlar. Can bildiğim gardaşımın yiğeni de benim bu halime kıs kıs gülüyor. Hem de bütün yetkileri eline verdiğim, istediğini yapmakta serbest bıraktığım halde. Vallahi nasıl oldu da patlamadım, ben de anlayamadım. Heeeyt be... Ama bundan sonra da beni kimse patlatamaz...

Şerefe...

Lafımızı yokuşa sürmeyelim ...

Senin yiğen, benim gözüm, geldi:

«Bodrumda bazı değişiklikler yapıp temizlettireceğim.» bana baktı, «çalışanların namaz kılması için uygun bir yer haline getire-

ceğim.» dedi. Daha «niye?» demeden anlattı durumu. Anca, harekete geçebilmişti, namussuz. Koş, dedim, koş... Bu iş biraz tuttu Ama o namussuzlar namaz kılmaz ki, onlarla alâkası ne bunun?.. Fakat olanı, biteni anlamış gibi davranıyorum. Anlamış, anlamış gülümsüyorum ona karşı. Yine de iyi oldu namaz işi. Bütün çalışanlar değilse bile, bir kısmı namaz kılmakta, ibadet yerine de tümü saygı duymakta. Hah şöyle... Onunla, bununla ne uğraşıyorsunuz? Şunun, bunun lafına bakıyorsunuz...

Bu işin üzerinden ancak bir hafta geçti, Şeref:

«Futbol oynayanlara bir takım kurup ihtiyaçlarını alacağım. Sonra, takıma da bir yer temizlettirip onları da yerleştireceğim.» dedi. Ben anlamış gibi yine susuyorum. Bir şeyin olmasını istiyorum, bunun için de gözüm kapalı, olur, diyorum. Olsun, bir şeyler olsun da şu heriflerin gürültüsünden, patırtısından kurtulalım. Ortalığı iyicene bulandırmışlar... Başıma bir de grev mirev çıktı mı, öldüm. Oturun, bakın işinize. Memleketimize faydalı olmaya başlayalım ağız tadıyle.

Neyse...

Sporcular topa sahiplendiler, iyi... Namazcılar, camilerine sarıldılar, güzel... Böylece birbirlerinden ayrıldılar. Biribirlerine hürmetliler de. Ama o namussuzlar hiç birinden yana olmadılar. Habire dikine gitmekteler. Gün gün de onlara uyan çoğalmakta... Çare... Çare... diye dolaşmaktayım her yerde. Hanım «bey deliriyor musun?» diye çevremde dolanıyor. Şaşırmış durumdayım... İlgisi kızdırdı beni. Deliriyor muymuşum?... Bağırdım, çağırdım... Küstük. Alıp kızı gitti. Neyse, onlar önemli değil... / etler de soğumuş, ısıtalım. Garson oğlum ...Bu Amerika'lıların şu sigaralarının içimi de pek güzel biliyor musun? Bayılıyorum. Çok yavaş içiyorsun yaaa... Olmaz öyle şey... Bugün benim en güzel günüm... hadi şu etleri soğutmadan yutalım da.../

Partiye telefon ettim. Onların da işi karışık. Dur mur dediler ya, kulak asma. Onlar işi bir karıştırdı mı, ortalık düzülmeden hayır umma onlardan. Nasıl da düzelirse... Benim durumum da onlar gibi... Başımızda belâlar... Günler var şöyle oturup rahatça içip iki söz edemedim dostlarımla. Yemek yemediğim çok oldu.../ hadi şu etleri soğutmadan yutalı mda.../

Gözünü sevdimin Şeref'i. Aslanım benim. İki gün önce geldi. Bir haftadır yüzünü görmüyorum. Ne yapıyor, sormuyorum. Biraz kızgınım, biraz da yiğenim olur kırgınım. Kalktım masadan, pencereye döndüm. «Nasılsınız?» dedi. Vay eşşek vay... diye haykırmak geçti içimden. Ben sıkıntı, dert içindeyim. Bilmez gibi, dalga geçer gibi, nasılsınız, diyor. Dişimi sıktım. Sustum; siktiredip kovmamak

için. Zaman zaman telaşlıydı. Ama, şimdi... şimdi rahat olduğuna göre... iyi bir şey var, diye düşündüm. Döndüm. Sevincimi belirtmez bir yüzle:

«Tamam mı?» diye sordum.

«Tamam.»

Durdu. Başını önüne eğdi. Anladım, tamam değil. «Bir iki iş var.» dedi, «kızmazsanız söylerim.» Kızgınca bağırdım, söyle... Ben kızgınlığın içindeyim, o alay olsun diye kızmazsanız, diyor. Kızmayacak bir şey kaldı da... Öldürecek bu oğlan beni, öldürecek. «Yarın burada yangın çıkacak,» dedi. Nerdeee... diye bağırmışım. «Burda» demez mi, kan tepeme birikti. Anladı durumumu, hemen açıkladı:

«Camiyi ve spor malzemelerini yakacağız. Ordan başka yere ateş geçmez. Zaten yangın başlamadan etfaiye gelecek. Sonra bir kaç şey kırılacak. Ondan sonra sizin adamlarınızı toplayacaklar. Bir bir... Hiç bir şey anlayamadan. Bu iş bitecek. «Nasıl» diye baktım. «Polis müdür muavini arkadaşım olur. Ona telefon ettim. Burada ayaklanma olacağını öğrendiğimizi bildirdim. Yarın burayı saracaklar. Seninkileri alıp götürecekler ne olup bittiğini anlayamadan daha. Tabii bazı hiç bir şeye bulaşmamış olanlar da yanacak... Kurtulacaksınız, kurtulacağız.» dedi, yumuşak, tatlı bir sesle, alaylı... Anladım... Zorladım biraz daha. Benim haberim yoktu, dedim. Nasıl olur? «Onlar böyle şey düşünmüyorlar. Düşünemezler. Haklarını aramaktan acizler. Birlik değiller. Daha fabrikaya hakim değiller... Biz onların yerine yapacağız bu işi. Biz erken davrandığımız için, biz kazanacağız. Karşı tarafı ne kadar tanısan o kadar iyi yönetirsin, derdi bir hocam...» diye izah etti. Vay eşşek vay! diye baktım yüzüne. Sevincimi belli etmeden, şimdiye niye düşünmedim, dedim. «Birden olmazdı. Ters tepki doğurabilirdik. Kimseyi inandıramazdık. Bütün bunları bırakalım, kârlı çıkamazdık. Şimdi, sporcuların, namaz kılanların düşmanlığını kazanacaklar. Böylece onların yanına geçen sporcu ve namazcılar da onlara karşı olacaklar. Ertesi gün herkese bu hayınlığın nedenini anlattık mu, her şey tamamdır. Zaten gazeteler de yazacak. Böylece reklamımız da olmuş olacak bedavadan...» dedi.

İçim yanmış günlerdir. Hemen sevincimi belli etmedim. Tedbirleri sıkı al, dedim. Kötü bir şey olmasın... «Olur,» dedi, «siz İstanbul'a gidecektiniz.» Bileti uzattı. Durdum birden. Her şeyin böyle hazır olması beni çarptı. Sonra birden, ula, Iramazan, bu senin yiğen beni ya onduracak ya da dondurracak... ama yakana yapışırım bunu bil haaa... deyip hazırlık yapılmasını buyurdum.

Yerleştim. İşleri gördüm. Haberi bekliyorum. Telefonlar... Çok beklemiş o da. Suçluların yaaklandığını, yangının hemen söndürül-

düğünü, biraz zararın olduğunu, üzülecek bir şey olmadığını... bildirdi. Şımarmasın diye, diyeceklerimi demedim... Rahat bir uyku çektim. Biraz önce kalktım. Seni buldum... Haaa, dünür olarak gelirsen kızımı Şeref'e veririm.../ Tokuştur bardakları şöyle... Hahhaa, haaa.../

Gazeteleri okudun değil mi? Bak ne diyorlar, hem de hepisi birden. Ötekiler bile, bizim gazeteler gibi yazmış. Bizimkiler neyse, şöyle yazın diyoruz, yazıyorlar. Ama ötekilere şaştım doğrusu. Çok akıllı oğlan, bu oğlan.. Ben.../ Kalk seni bir öpeyim... Şöyle bir daha... hah... ulan rakı da boşa gitmemiş haah.../ Oğlum... şurayı oku bakalım, şurayı:

«Al. Zet. Te.'deki Ayaklanma Bastırıldı... Dünkü olayı güvenlik kuvvetleri kısa zamanda bastırmış ve otuz beş kişi göz altına alınmıştır. Çıkan yangın kısa zamanda söndürülmüş, zarar kesinlikle tesbit edilememiştir...»

«Yeter...»

Ben bu işten çok şey öğrendim. Bir daha kimse karşıma çıkamaz. Çok fazla şey öğrendim. Övünme, güvenme değil gardaşım... Aha şunu bil ki; benim sırtımı kimse yere getiremez artık. Bu oğlan bana bir deryanın tıpasını açtı... Hele Şeref'imle de sırt sırta verdim ki... Savulun ulaan! Kabakçı Mıst'a geliyor...

Şerefe...

Şeref'e gardaşım...

Dergi ve Gazetelerde

●

Mehmet BAYRAK

NAZIM HİKMET VE ORHAN KEMAL

«Bir başka gün nerdense eline bir 'roman başlangıcı'm geçer. Okur.

O sıra ben hapishane avlusundaydım. Ayaklarında takunyalar, koşarak, heyecanla geldi. Adetâ soluk soluğa sordu:

— Siz mi yazdınız bunu?

Çekinerek

— Evet.. dedim.

— Birader, dedi, neden bahsetmezsiniz bundan. Siz nesir yazın nesir!

Hayretler içindeydim.. O, uzun uzun anlattı, sonra bir 'küçük hikâye' denememi söyledi. Edebiyatımızın, kurallarıyla hemen hiç uğraşmadığım, en yabancısı olduğum tarafı hikâyecilik bölümüydü.

Nâzım:

— Daha iyi, diyordu, hiç kimsenin tesirine kapılmadan, kendinize has şekli bulursunuz!

Artık şiiri ikinci plana atmıştım. Hem **dersler ilerliyor,** hem de bizim hikâyeciliğin temelleri kuruluyordu.»

(Orhan Kemal: Nazım Hikmet'le Üçbuçuk Yıl, s. 42)

2 Ve 3 Haziran Götürdü Ama Koparamadı:

Nâzım gideli onüç, Orhan gideli altı yıl oldu. Haziran ayı alıp götürdü ikisini.. Ama koparamadı.. Giderek büyüyor, giderek yayılıyorlar aramızda. Girdikleri yerlere adlarını yaza yaza, düşüncelerini kaza kaza ve kafaları bezeye bezeye büyüyorlar...

Uzanmak, ulaşmak istedilkeri kitlelere daha iyi gidiyorlar günümüzde. Aydınları aştı, emekçilere ulaştılar. Sesleri yankılanıp geliyor aşılmaz, ulaşlımaz «emekçi» kayalardan..

Çok değil, onüç yıl öncesine kadar —özellikle Nâzım— **«memnu»** meyve idiler.. Yiyenler ya zehirlenecek ya kovulacaklardı.. Yarlar dolaşıldı, engeller aşıldı ve gelindi seslerin giderek güzelleştiği bugüne...

Ve bugün yerliyerince anılma, yerlerine konulma yolundalar. Toplumcu dergilere gazeteler de eşlik ediyor bu yıl.

Nazım Hikmet Dersleri:

Orhan Kemal'in Nazım'la ilgili yüzlerce anısından yalnız biriydi yukarıya alıntılanan. Ancak unutulmayacak bir anı özelliği var bunda. Tutukluluk, arkadaşlık, dostluk ilişkilerinin üzerine çıkan bir önem taşıyor. Çünkü, Nazım'ın gözetiminde yol arayan bir genç sanatçının yatağına, rayına oturmasını simgeliyor bu anı. O. Kemal'in şiirden anlatı türüne geçişini, yani **«Orhan Kemal dönemeci»**ni vurguluyor. Bu, bir suyun, yol arayan bir suyun gerçek yatağına akmasıdır. Nazım'ın gerekçeli «nesir» yazma öğüdü ve O. Kemal'in şiiri ikinci plana bırakarak, anlatı türüne yönelmesi..

Gerçi Sabahattin Ali bir yazısında, Orhan Kemal'i (Orhan Raşit) zamanının en başarılı ozanları arasında sayar ya, (1) Nazım'ın dersleri olmasaydı, belki de yatağını bulmayan su gibi dağılacak ve yakıcı güne şaltında yitip gidecekti.

Nazım'la olan hapislik döneminin önemini çok vurgulamıştır O. Kemal:

«Hapishane benim için bir çeşit üniversite oldu diyebilirim.. Hikâyeci, romancı kabiliyetim orada keşfedildi ve gelişme yoluna girdi.» (2)

Yalnız **Orhan Kemal** mi, **«Nazım dersleri»**yle işlenen, yönlenen, yerini bulan? Değil elbette.. Bir **Kemal Tahir** var, **bir Sabahattin Ali** var, bir **A. Kadir** var, bir **Nail V(ahdettin)** var, bir **Balaban** var. Daha başkaları var. Az ya da çok, uzun ya da kısa süre emek vermiş bunlara.. Tutuklu olmadığı dönemlerde dergi, gazete çevrelerinde, tutukluluk dönemlerinde koğuşta, daha uzaktakilere mektupla vermiş bu dersleri. Yabancı dilden resime, şiirden öyküye, romana çalıştırmış, işlemiş, oluşturmuş.. Çoğu düzenli bir eğitimden geçmeyen bu insanlar, şiirimizin, resmimizin, öykü ve romanımızın en önde gelenleri arasına katılmışlar. Bu yanıyla öğretmenlik etmiş yazınımıza, toplumcu sanatçılarımıza.

Bilimsel-Nesnel Eleştirinin Öncüsü:

Burada hemen şunu da belirtelim, yukarıdaki türlerle bitmiyor Nazım'ın öğretmenliği, öncülüğü. **Bilimsel-nesnel eleştirinin öncülüğünü de Nazım yapmıştır bizde.** 1929'larda **«Resimli Ay»** dergisinde başladığı **«Putları Yıkıyoruz»** yazı dizisi, bu doğrultudaki ilk önemli ürünlerdir. Zamanında bir bomba etkisi yaratan bu dizi, hernekadar sonradan Nazım'ca da «halkın büyük saydığı kişilere karşı açılmış zamansız bir savaş» olarak nitelenmişse de, bizde toplumcu eleştiriye önemli bir kapı aralamıştır. Yepyeni bir ölçü, yepyeni bir değerlendirme getirmiştir Nazım..

Ogüne kadar **«Şair-i azam»** olarak bilinen **Abdülhak Hamid'e «Devri için yeni kuvvetli bir Osmanlı şairi»** diyordu. Onu, bir «mukallit» olarak görüyordu. **Mehmet Emin Yurdakul'un «millî şair» olmadığını ve olamayacağını** söylüyordu. Ardından **Yakup Kadri, Hamdullah Suphi, Ahmet Haşim, Peyami Safa** ve başkaları geldi.

Tüm bunların Nazım'a yönelttikleri başlıca suçlama, **«hayatının en güzel çağını zindan köşelerinde geçirme, çürütme»** suçlaması oluyordu. (3)

Nazım'ın bunların suçlamalarına verdiği karşılık, tek sözcükle «korkunç»tu. Nazım polemiğin, eleştirinin en çarpıcısıyla çıkıyordu karşılarına. Fizyonomik yapılarından sınıfsal konumlarına, buradan eylemlerine, işlevlerine, sanatlarına dek ele almadık, yere çalmadık yanlarını bırakmıyordu. **«Cevap-I»** (Y. Kadri'ye), **«Cevap-II»** (A. Haşim'e), **«Cevap-III»** (H. Suphi'ye), **«Bir Provakatör Üstüne Hiciv Denemeleri»** (P. Safa'ya) vb. arka arkaya salındı ortalığa.

Bunların büyük çapta polemik niteliği taşıdıkları bir gerçektir. Ancak Nazım'ın nesnel eleştirilerine tahammül edemeyişleri

buna yolaçmıştır. Bunlar, Nazım'ın polemikteki yetkinliğini gösteren canalıcı örneklerdir.

Ben Nazım'ın bilimsel-nesnel eleştirideki öncülüğünü daha çok Namık Kemal ve Tevfik Fikret üstüne yazdıklarında gördüm. Namık Kemal'le ilgili bir soruşturmaya verdiği karşılık, gerçekten N. Kemal'in sınıfsal özünü ilk kez ortaya koymaktadır.

Tevfik Fikret'i de ilk kez gerçek konumuyla ortaya koyan Nazım Hikmet'tir. Tevfik Fikret üstüne bir yazısında şöyle diyor:

«Fikret tam manasıyla inkılapçı, cezri (radikal) bir küçük burjuva münevveridir. (...) Tevfik Fikret inkılâpçı içtimai (toplumsal) hareketlerden ANARŞİZM'İ meth ü sena etmiştir (övmüş, ululamıştır). BİR LAVHA-İ TEAHHUR isimli meşhur şiiri bunun en bariz misalidir. Halbuki herkesçe malûm olduğu üzere ANARŞİZM, bir ferdiyetçi, inkılâpçı küçük burjuva hareketidir... (...) Maamafih biz; Fikret'e küçük burjuva münevveriydi demekle, onun memlekete yaptığı muazzam hizmetleri, sanatta ulaştığı baş döndürücü merhaleyi inkâr etmiyoruz. Büyük ve ana hattında (çizgisinde), iyi manada İNSANİYETÇİ şair Tevfik Fikret'in, faaliyet gösterdiği devirde, içinde bulunduğu muhitte (ortamda), başka türlü de olması mümkün değildi. **Fikret yaşadığı devirde, bulunduğu muhitte, en iyi ve en ileri ne olmak mümkünse, onu olmuştur...»** (5)

Burada; Fikret'in «anarşizm»i övdüğü, başka bir anlamda benimsediği yargısı, bugüne dek üzerinde durulmamış oldukça ilginç; «yaşadığı dönemde, bulunduğu ortamda, en iyi ve en ilerine ne olmak mümkünse, onu olmuştur...» yargısı da oldukça tutarlıdır.

Nazım'ın eleştirmenliği başlıbaşına bir inceleme konusudur.

Nazım Hikmet Şiiri:

Kuşkusuz N. Hikmet denince, hemen şiiri akla gelir. Eleştirmenliğinden, ressamlığından, denemeciliğinden, senaristliğinden, tiyaro ytazarlığından, romancılığından öte bir önemi var ozanlığının. Dünyanın her yerinde de bu yanıyla biliniyor daha çok. Bunun içindir ki, **«Nazım»** ve **«şiir»** adları özdeşleşmiştir bir bakıma. Halk ayaklanmalarının, Kurtuluş Savaşı'nın ve hapishane insanının en güzel destanını yazan Nazım Hikmet, aşk şiirinin de en güzellerini yazdı.

Nazım Hikmet şiirindeki çokyanlılığı, geniş boyutluluğu algılayan Şükran Kurdakul, **«Nazım Hikmet Şiiri koskoca bir evren demektir»** diyor.

Nazım Hikmet şiirini değişik boyutlarıyla ele alan **Kurdakul**, bu şiirin özünü şöylece toparlıyor:

«Nazım Hikmet şiiri yaşamın, devinimin, doğanın, sevginin, güncel ve tarihsel olayların, değiştirme gücünün, sınıf bilincinin, insanların, acının, direnmenin, özlemlerin birbiriyle kaynaştığı koskoca bir evren demektir. (...) Sestir, sevgidir, düşündür; felsefedir Nazım Hikmet şiiri. (...) Sınıf kavgası, direnç, özeleştiri iç içedir Nazım Hikmet şiirinde. (...) Parmaklıklar arkasında, uçakta, trende, konuşurken, dinlerken, seyrederken, yargılanırken, yargılarken, yaratan sınıfın ideolojisine bağlı olduğunu unutmaz Nazım Hikmet.» (7)

Nazım Hikmet şiiri yepyeni bir dünya görüşü getiriyordu. Nazım'la 1950'lerde tanışan **Vedat Günyol**, bu dönüşümü şöyle anlatıyor:

«Alışılmış, beylik görüşlerin, düşüncelerin, resmî inanışların ötesinde, emeğe, alın terine, dürüstlüğe dayanan, sömürüsüz yeni bir dünya görüşü getiriyordu Türk insanına. Aldatılmış, sömürüle sömürüle aptallaştırılmış bir topluma, toplumumuza, devrimci bir atılım gücüyle, inancıyla yükleniyordu sevgi ve içtenlik silâhıyla.» (8)

Nazım Hikmet şiirinin önemli bir özelliği de **«gerçek yaşam»**ı ve **«insanî öz»**ü kavraması, kucaklamasıdır. Böyle olduğu içindir ki, her zaman yaşamak mümkündür bu şiiri. Çünkü çoğunlukla gerçek durum ve olaylardan alır kaynağını. Sözgelimi 1938' lerde Nazım'ın yaşadığını, 1971'lerde Maltepe tutukevinde bir **İlhan Selçuk** aynen yaşayabilir, aynı şeyleri duyabilir:

«...Birden Nazım Hikmet'in ünlü şiirine, tadına hiçbir zaman varamayacağım biçimde ulaştım:

Bugün pazar.
Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.
Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün

bu kadar benden uzak
bu kadar mavi
bu kadar geniş olduğuna şaşarak
kımıldamadan durdum.

Sonra saygıyla toprağa oturdum,
dayadım sırtımı duvara.
Bu anda ne düşmek dalgalara,
bu anda ne kavga ne hürriyet ne karım
Toprak, güneş ve ben...
Bahtiyarım.

Demek ki insanın bazan bir şiire ulaşması bile yaşamayı, ama gerçek anlamda yaşamayı gerektiriyordu. İçimi gizli bir sevinç sardı. Sonra bu gizli sevinç, bilinç ışığına dönüştü. İnanılmaz bir güç oluştu yüreğimde. Yaşamın tadını damağımda duymuştum. Her tür olayı çiğniye çiğniye sindirmeye hazırdım.» [9]

Ve «hasret hasret içre» gününü doldurdu Nazım ve geldi sırası, «ansızın atladı boşluğa». O Nazım ki, «Boğaz'a doğru geçen vapuru usulcacık okşar, yanardı elleri...» [10]

Ve 1976'da «Türkiye işçi sınıfından Nazım'a selâm!..» yollanır.

«Selâm onurlu söz işçimize
Kavganın sevdalı yüreğine selâm!..» [11]

...Ve Orhan Kemal:

«...1914 yılında, seferberlik davulları çalınırken, Adana'nın Cephan ilçesinde doğmuşum... (...) Yıllardır kalemimle geçinmeğe çalışıyorum... Yazarlıktan başka yapacak işim olmadığından, istesem de istemesem de yazar kalmak zorundayım... İstemesem de dedim, gerçekten bu meslek zaman zaman çok verimsizleşiyor, bu yüzden geçim sıkıntısı çekiyorum... (...) Yıllar yılı Çukurova'da, Suriye ve Lübnan'da başıboş bir hayat sürdüm. (...) İlk zamanlar fabrika işçiliği, sonra aynı fabrikada kâtiplik, muhasebe memurluğu... Daha doğrusu, ekmeğin okuldan önce geldiğini görerek çalışmaya başladım... (...) Hayata bakış, bazı sonuçlara varış, derken hapishane...»

Orhan Kemal'in yaşamından kesitler bunlar.. Biraz ayrıntıya inilince daha da acılaşır korkunçlaşır:

«... Bir ara kendimi sigorta ettirip bir hususinin altına atmak, bu suretle sigortadan alınması mümkün parayı çocuklarıma bırakmak gibi, çılgınca fikirler de kafamda ciddi ciddi yer etmedi değil, ama can tatlı. Yapamadım.»

Orhan Kemal yaşamı boyunca ikili bir savaş içindedir. Yaşam savaşı, başka bir söyleyişle «dirlik kavgası» ile «düşün savaşı» içiçe, yanyanadır O. Kemal'de. Ancak bu ikili kavgada **acıları türkülere dönüştürmesini bilmiştir.**

«Ayaklı bir türkü, bir aşk türküsü gibi pırıl pırıl yaşadı Orhan Kemal. Yoksul, umarsız, umutsuz yazarlık acılarına yüce gönüllü, yürekli ve bilinçli yazarlık sevinçlerini katarak, acıları türkülere dönüştürerek yaşadı. Acıyı da, sevinci de, bir savaşın kaçınılmaz ikiliği olarak, onurla üstlendi.» [12]

Hilmi Yavuz, Orhan Kemal'in «sosyalist olduğu için maddi yaşamın acılarını yaşamak zorunda bırakıldığını ve gene sosyalist olduğu için, bu acıları, kafasıyla ve yüreğiyle bağlı olduğu sınıfın geleceği adına umuda ve sevince dönüştürebildiğini»; buradan giderek **'aydınlık gerçekçilik'** diye nitelediği edebiyat anlayışına vardığını kaydediyor.

Orhan Kemal'in, **«Gerçekçi bir yazar, en iyi bildiği şeyi yazmalıdır»** görüşünden yola çıkan Yavuz, şöyle diyor:

«Orhan Kemal, salt gözlem ve deneye dayalı bir 'tasvirci gerçekçiliği' aşmış; kendi yaşam pratiğinden gelen gözlem ve deneyleri sosyalist anlamda gerçekçiliğin bilgisine dönüştürebilmiş 'sosyalist gerçekçi' bir yazardır.»

Toplumsal ortamla sanatçı, sanatçıyla sanat ürünü arasındaki **diyalektik birlik** bütünüyle Orhan Kemal için de sözkonusudur. Orhan Kemal, Çukurova'dan kalkıp İstanbu'a varınca; romanı, öyküsü de yatak değiştirmiştir. «Gerçekçi bir yazarın en iyi bildiği şeyi yazması» gereği de böylece yeniden yerini buluyordu.

Haziran ayının gazeteleri, dergilerden daha çok yer verdiler Orhan Kemal'e. Cumhuriyet ve Politika gazeteleri özel sayfalar düzenlediler. Vatan gazetesi de önemli yer verdi.

Politika gazetesinde ([13]) 1970 yılında Orhan Kemal'le yapılmış ve bugüne dek yayımlanmamış bir konuşmaya yer veriliyor. O. Kemal, sözkonusu konuşmada, konularının genel kaynağının «insan» olduğunu yineliyor ve değişik bir sanat amacı tanımı yapıyor: **«İnsanlığın, insanlık tarafından, insanlık için yönetilmesi çabası adına sanat..»**

Aynı sayfada Necati Güngör de, «Toprak ilişkilerinden fabrikalaşma sürecine geçen Türkiye toplumunun büyük hikâyeci ve romancısı» olarak nitelediği Orhan Kemal adına bir **enstitü** kurulmasını istiyor. Orhan Kemal'in işçi ve köylü yazarı olarak önemine değinen Güngör, onun başlıca özelliklerinden birini şöyle koyuyor: **«İnsanı kuşatan sınıf gerçeğine karşı başkaldırının ilk tohumlarını hikâye ve romanda atmış olması.»**

Cumhuriyet'te **Tomris Uyar** «Orhan Kemal Hikâyesi», **Hikmet Altınkaynak** da «Orhan Kemal insanları üzerinde duruyorlar. ([14])

Orhan Kemal insanlarının hemen bütünüyle halk insanları olduklarını belirten Altınkaynak, onun ürünlerinin temel konularını oluşturan «çocuk, işçi, köylü, ırgat, küçük insan ve hapishane» gerçeği üzerinde duruyor.

Gerçekten bu tipler Orhan Kemal ürünlerinin omurgasını oluşturur. Tomris Uyar'ın da değindiği gibi, «Lana Turner olmaya özenen işçi kızlar, kenar mahalle kapatmaları, külhanbeyler, son kuruşlarını içkiye harcayan işsiz aile babaları, ellerine para geçer geçmez takım takım elbiseler yapmayı düşleyen işsiz karıları, aç çocuklar, geçim sıkıntısından ötürü biribirini yiyen karı-kocalar, ezik memurlar, sömürücü patronlarla yardakçıları, şımarık para babaları, mirasyediler, işçiler, köylüler» ve benzerleri iyiden iyiye sinmiştir onun ürünlerine.

Demirtaş Ceyhun da, Orhan Kemal romanındaki **«basit»**lik üzerinde duruyor ve şu sonuca varıyor: «Orhan Kemal romanı hep karmaşadan, karmaşıktan kaçmıştır, doğru. Süzülmüş burjuva entellektüel keyfi bulunamaz onda belki, doğru. Basittir. Doğru. Ama unutmayalım ki, Orhan Kemal romanındaki basitlik, o yaygın kanımızdaki gibi bir kolaylık değildir kesinlikle. Hele hele bir ilkellik, hiç değildir. Tam tersi, kolay kolay erişemediğimiz bir yalınlıktır onun basitliği, bir berraklıktır, bir düzenliliktir. İçtenlikle yaklaşılırsa, keyfine varılır...»

Kemal Sülker'se **Vatan**'da([15]) onun işçiliği ve işçi sınıfı içindeki yaygınlığı üzerinde duruyor. Orhan Kemal'in gerçek anlamda **«zorlukların adamı»** olduğunu da vurguluyor ve şöyle diyor: «Orhan Kemal, onurundan, yazarlık gücünden ve işçi olmanın ona verdiği insancıl gururdan hiç bir fedakârlıkta bulunmadan yaşadı. (...) Orhan Kemal, umduğu güzel günlere çeyrek kala sustu, sustu ama her bilinçli işçide şimdi bir Orhan Kemal yüreği ve umudu var.»

Söyleyeceklerimizi, **Nevzat Üstün**'ün dizeleriyle noktalayalım:

....
Eser sokaklar
Bir sarı yel
Gitme al ağaç
Gitme kardeş dur
Heyyy Orhan dur

---

1. Sabahattin Ali : Rıfat Ilgaz ve Son Yirmi Yılda Türk Şiiri; Yurt ve Dünya, Mart-1943.
2. Kendi Sözleriyle Yaşam Öyküsü; Politika, 3 Haziran 1976.
3. Kemal Sülker : N. Hikmet'in «Putları Yıkıyoruz» Başlıklı Yazı Dizisi (Edebiyat Tartışmaları); Milliyet Sanat, 28 Mayıs 1976.
4. Kemal Tahir : Namık Kemal İçin Diyorlar Ki; 1936, s. 29-32
5. Nazım Hikmet : Tevfik Fikret; Resimli Ay, Eylül-1930.

6. Şükran Kurdakul : Nazım Hikmet Şiiri Koskoca Bir Evren Demektir; Cumhuriyet, 5 Haziran 1976.
7. Vedat Günyol : Benim Nazım Hikmet'im; Yeni Ufuklar, Haziran-1976.
8. İlhan Selçuk : Anı; Cumhuriyet, 16 Haziran 1976.
9. Mustafa Gürsel : Taşkent Notları; Politika, 14, 15, 16, 17 Haziran 1976
10. Ümit Denizer : Türkiye İşçi Sınıfından Nâzım'a Selâm; Militan, Haziran-1976.
11. Hilmi Yavuz: Bir Aşk Türküsü Gibi; Milliyet Sanat, 4 Haziran 1976
12. Politika, 3 Haziran 1976.
13. Cumhuriyet, 12 Haziran 1976.
14. Kemal Sülker : Orhan Kemal, Sen Çok Yaşa!; Vatan, 2 Haziran 1976.

YENİ TOPLUM

KURULUŞUNUN 36. YILINDA

KÖY ENSTİTÜLERİ

ÖZEL SAYISI

304 sayfa 20 TL.
Üyelerimize % 25 indirimli

TÖB-DER Genel Başkanı Cemil Çakır'ın açıklaması:

CHP GENÇLİK KOLLARI RAPORU ÜZERİNE...

Son günlerde «CHP Gençlik Kolları gizli raporu» başlığını taşıyan bir rapor yayınlanmıştır. Bu raporda, bazı örgütlerin bazı kuruluşlarla birlikte TÖB-DER'e de el attığı, ilişkili olduğu kuruluşlar içinde ÜNYE, ÇARŞAMBA, NİĞDE, FATSA TÖB-DER Şubelerinin de bulunduğu iddia edilmektedir. Hiçbir temele ve delile dayanmadan yapılan bu iddialara diyeceğimiz şudur:

TÖB-DER ilerici, demokratik, yurtsever, devrimci öğretmenlerin ekonomik, demokratik mücadele örgütüdür. Ülke sorunlarının bütünlüğünden hareketle üyelerinin ekonomik, demokratik haklarını korur, geliştirilmesi mücadelesini yürütür. Baskının, zulmün, zorbalığın yaratıcısı emperyalizme ve faşizme karşıdır. Sorunlarının çözümünde, örgütsel varlığının sürdürülmesinde en büyük engel olarak emperyalizmi ve faşizmi görür. Çünkü, emperyalizm ve faşizm demokratik hak ve özgürlüklerin baş düşmanıdır. Bu nedenle, halkımızın yürüttüğü anti-emperyalist, anti-faşist mücadelede gücü ve görevi nisbetinde yerini alır.

TÖB-DER'in nasıl yönetileceği tüzük ve yönetmeliklerinde yazılıdır. TÖB-DER hiçbir kuruluşun etkisinde değildir. Hiçbir kuruluşla organik bağı yoktur. Bütün kuruluşlara karşı örgütsel bağımsızlığını ittizlikle korur ve bu konu üzerinde çok hassastır.

Ayrıca, TÖB-DER ve TÖB-DER'de örgütlenen öğretmenler ülkemizin ve halkımızın sorunlarının çözümünde hangi tavrın yarar, hangi tavrın zarar getireceğinin bilincindedir. Ve emperyalizmin ve faşizmin her türlü oyununu bozmak, ilerici, demokrat, devrimci tüm örgütlerin görevidir. 9.6.1976.

Örgütlü Mücadelenin Başarısı :

S.S.Y.S. GENEL KURUL DELEGELİKLERİNİ TÖB - DER'Lİ ÖĞRETMENLER KAZANIYOR

- **Yılda 40 milyon 800 bin lira kesenek toplayan sandığın olanakları Öğretmenlerce Kullanılmalıdır, Kullanılacaktır.**
- **Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığının Yönetimine TÖB-DER'li Öğretmenler Geliyorlar...**
- **İl ve İlçelerden Gelen Seçim Sonuçları, Üyelerimizin Ezici Üstünlüğünü Belgeliyor...**

İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı XVII Olağan Genel Kurul Toplantısı 15 Temmuzda Ankara'da yapılacak. Genel Kurul'a katılacak temsilcilerin saptanması için il ve ilçelerde seçimler yapılmaktadır.. Bugüne kadar sandık yönetimini ve ilşeyişini eleştiren, hoşnutsuzluklarını dile getiren öğretmenler bu yıl tam bir devrimci tavır takınmışlardır. TÖB-DER'in disiplinli ve örgütlü mücadele bayrağının altında toplanarak ilk kez yönetime talip oluyorlar. Demokratik bir hakkı sonuna kadar kullanmak kararllığını gösteriyorlar.

Sandığın il ve ilçe yönetim organları ve genel merkez delegelikleri için yapılan seçimleri ezici çoğunlukla TÖB--DER'li öğretmenlerin oluşturdukları listeler kazanmaktadırlar. Çukurca'-dan, Karaisalı'dan, Develi'den, Elbistan'dan, Anamur'dan, Diyarbakır'dan, Bursa'dan ve daha yüzlerce seçim merkezlerinden gelen sonuçlar, örgütlü mücadelenin ürünlerini sergiliyor. TÖB -DER'li öğretmenlerin oluşturduğu listeye karşı çıkmalar, çoğun-

lukla, ilköğretim müdürü - okul müdürleri ve yardımcılarının işbirliği biçiminde olmaktadır. Sonuçlar ise, oranlanamayacak kadar farklılık göstermektedir.

Yaşasın öğretmenlerin örgütlü mücadelesi!..

TRT'DE ÇALIŞANLARIN FORUMU

«Anayasa ve Yasalar karşısında TRT'nin durumu ve yayın uygulaması» konulu forumda, TRT'ye Şaban Karataş döneminde yasa dışı yollarla 400 yeni eleman alındığı ve Milliyetçi Cephe'nin TRT'yi tek yanlı yönlendirme ve ele geçirme çabası içinde olduğu belirtilmiştir.

TRT'de çalışan elemanların üye oldukları Yeni Haber-İş Sendikası ile TÖB-DER, TÜTED, TÜM-DER ve TMMOB yöneticilerinin katıldığı forumda ilginç açıklamalar yapılmış, TRT'nin bir «Göbbels radyosu» haline getirildiği görüşü savunulmuştur. Radyo ve TV'nin bir yıllık yayınlarından örnekler veren Yeni Haber-İş Sendikası yöneticileri, şunları söylemişlerdir:

«Milliyetçi Cephe, öteki kamu kuruluşlarında olduğu gibi, kitlelerin en önemli haberleşme aracı olarak ve özellikle radyo ve televizyonda bir ele geçirme ve yönlendirme hareketi içinde bulunmaktadır. Ülkemizin koşulları 1930 yılları Almanyasının koşullarından hiç de farklı değildir. Bir kitle iletim aracı olarak TRT faşist baskıları misliyle halka yansıtmak amacıyla bir Göbbels radyosu haline getirilmek üzeredir. Artık bu gidişe dur demek, buna karşı etkin bir kitle barajı kurmak tüm yurtseverlerin tüm namuslu kalem ve söz sahiplerinin baş görevi olmalıdır.

Ülkeyi Ortaçağ karanlığına sürükleyen bu faşist yönetimine karşı meşru direnme hakkımızın doğduğuna inanıyoruz. Bu yasal düzene bir başkaldırı değil, tersine bu düzene kastedenlere bir karşı koymadır. Başka bir deyilşe düpedüz Anayasayı tağyir, tebdil ve ilgaya teşebbüs edenlere karşı direnmedir.

TV YAYIN UYGULAMASI

Televizyon bugün Türkiye'de yaklaşık 20 milyon kişi tarafından izlenmekte. Radyo kadar yaygın olmamakla beraber, görsel olması ve TRT'ci deyimiyle TRT'nin vitrinini meydana getirmesi

dolayısıyla önce televizyon yayın elemanlarının üzerinde dışarıdan getirdiği yandaşı denetçi ve danışmanlarla ağır bir baskı kurmuştur Karataş. Tehdit, sürme, nakil ve geçici görev gibi çeşitli yöntemlerle gerçekleştirdiği bu baskı sonucunda, televizyonda, normal ve yasal program planlaması, yapım ve denetim mekanizması çarpıtılmış ve işlemez hale gelmiştir.

Bugün diğer bölümlerde olduğu gibi televizyonda da işgal tamamlanmak üzeredir. Bu doğrultuda yapılan ilk iş, ileri, sosyal içerikli programların tümüyle kaldırılması bu programları yapan programcıların çeşitli yöntemlerle etkisizleştirilmesi ve susturulması olmuştur.»

Forumda ayrıca; Anayasa Mahkemesi eski başkanı Muhittin Taylan, CHP senatörü Uğur Alacakaptan, Türk Hukuk Kurumu Başkanı Prof. Muammer Aksoy, Tabii Senatör Ahmet Yıldız, Prof. Mümtaz Soysal, yazar Uğur Mumcu, TSİP Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz, SP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, DİSK Genel Sekreteri Mehmet Karaca ve TBP, TEP yetkilileri konuşmuşlardır.

TÖB—DER YAYINLARI

1 — İŞ VE MESLEK EĞİTİMİ :
İ. Hakkı Tonguç .... 10,— TL.

2 — HUKUK YAZILARI: Halit Çelenk 20,— TL.

3 — YARDIM VE YABANCI SERMAYE
SÖMÜRÜSÜ : .... 7,50 TL.
(TÖB-DER Araştırma Bürosu)

4 — BESLENME SORUNU: .... 6,— TL.
(TÖB-DER Araştırma Bürosu)

TÖB—DER EĞİTİM YAYINLARI

1 — ÖĞRETMENLERİN MESLEK
VE ÖZLÜK SORUNLARI .... 5,— TL.

2 — SOSYAL MÜCADELEDE
TÖB-DER'İN YERİ VE İŞLEVİ 3,— TL.

3 — MEMUR SENDİKACILIĞI
VE TÜRKİYE DENEYİ .... 3,— TL.

4 — ÜRETİM-EĞİTİM İLİŞKİLERİ 3,— TL.

5 — EKONOMİ, SINIFLAR ve
EĞİTİM .... 5,— TL.

BÜLTENLER

1. CİLD	1 — 60 SAYI	200 TL.
2. CİLD	61 — 93 SAYI	100 TL.
3. CİLD	94 — 106 SAYI	40 TL.